

CESTIUNI
DE ÎNVĚȚĂMÎNT

DE

SPIRU C. HARETU

ESTRASE DIN ȊIARUL «LIBERALUL»

BUCURESCI
INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE CAROL GÖBL
FURNISOR AL CURȚII REGALE
16, STRADA DOAMNEI, 16
1897.

CESTIUNI
DE ÎNVĚȚĂMÎNT

DE

SPIRU C. HARETU

ESTRASE DIN ȚIARUL LIBERALUL*

BUCURESCI
INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE CAROL GÖBL
FURNISOR AL CURȚII REGALE
16, STRADA DOAMNEI, 16
1897.

CESTIUNI DE ÎNVĂȚĂMÎNT

Reforma legii instrucțiunii din 1864, care de la 1886 a fost, putem dice, neincetat la ordinea țilei, vine din nou în discuțiune, eu ocazia proiectului de lege elaborat de d. Poni, în ultimele țile ale Ministerului sėu.

Rarii partisanii ai stărei deplorabile în care se găsește învățămîntul nostru, mai ales în unele din părțile lui, au combătut în întregimea lui proiectul propus de d. Sturdza la 1886, la care am avut și eu distinsa onóre de a colabora. Așară de câte-va onorabile excepțiuni, armele cu cari au luptat ei atunci a fost răspîndirea, cu sciință și cu voință, a tot felu! de neadevăruri pe comptul proiectului și al autorilor lui. Cu tóte acestea, ideile coprinse într'însul și-au făcut drumul, în ciuda speculanților de scandal: o bună parte din ele a fost deja realizată; altele sunt pe cale de a se realiza; mai tóte au avut meritul, cu totul rar, de a fi fost îmbrățișate și susținute de ómenii politici de tóte nuanțele, cari au avut, de dece

Cestiunea salariilor corpului didactic secundar.

Salariile corpului didactic secundar sunt regulate prin legea din 6 Martie 1883. Acéstă lege fixéză:

280 lei pe lună pentru profesorii de școlî normale, gimnaziî reale și școle centrale și secundare de fete;

360 lei pe lună pentru gimnasiile clasice și pentru liceele clasice și reale;

200 lei pe lună, pentru profesorii de religie, desen și caligrafie;

150 lei pe lună, pentru maestrii de gimnastică și de musica vocală.

Aceste dispozițiuni presintă multe și marî inconveniente, din cari e de ajuns să enunțăm numai pe cele principale:

a). Se stabilește deosebire de salariu între profesorii de licee și de gimnaziî clasice de o parte, și profesorii de gimnaziî reale, de altă parte. Acéstă deosebire nu este ustificată. In adevăr, după legea din 17 Martie 1879, atât profesorii de gimnaziî reale, cât și cei de gimnaziî sau licee clasice, trebuie să fie licențiați; concursurile ce trec și uniî, și alțiî, pentru a fi numiți, sunt identice; lu-

crul ce se cere unora, nu diferă de acel ce se cere celorlalți; ba încă, pentru unele catedre, profesorii de gimnasiile reale sunt mai încărcați de cât cei de gimnasiile clasice. Atunci pentru ce cei d'întâiu să fie plătiți cu 280 lei, iar cei de al doilea cu 360 lei?

b). Se fixază salarii egale pentru profesori, ale căror sarcine sunt cu totul diferite. Ast-fel, profesorul de limba română cursul superior, are 6 ore de curs pe săptămână; cel de filosofie are 6 ore, și până nu de mult avea numai 4 ore; cu toate acestea, ei sunt plătiți la fel cu profesorul de limba elenă, care are 14 ore.

Nedreptatea este și mai strigătoare, dacă se ia în seamă și gimnasiile reale. Acolo profesorul de științe fizico-naturale și igienă are 15 ore pe săptămână; cel de matematică are 16 ore, și până acum câți-va ani avea 22; cel de istorie și geografie are *24 ore* pe săptămână, adică de *4 ori mai mult* de cât unii profesorii citați mai sus; și cu toate acestea, acestor oameni li se plătesc cu 80 lei pe lună mai puțin de cât acelor cari lucrează cu mult mai puțin de cât ei.

c). Sistemul legii din 1883 favorizează fracționarea la infinit a catedrelor. În adevăr, profesorii au tot interesul a-și împuțina cât se poate mai mult numărul de ore de curs, pe câtă vreme salariul lor nu scade prin acesta. De aci a rezultat sarcine grele pentru buget, și înmulțirea peste măsură a personalului didactic secundar; iar această înmulțire a fost în parte cauza numărului vacanțe de catedre secundare (peste 400), pentru cari nu se găsesc titulari, pe când în timpul acesta profesorii în funcțiune rămân puțin ocupați, sau și risipesc activitatea în ocupațiuni străine de școală.

d) Sunt multe catedre cari nici nu pot intra în si-

stema legii din 1883. Ast-fel este catedra de igienă, cu câte o oră pe săptămână, pentru care s'a găsit prea esorbitantă léfa de 360 lei pe lună, și i s'a :locat o diurnă de 100 lei, cifră pe care legea din 1883 nu o prevede nici într'un chip. Cu toate acestea, după textul și spiritul acelei legi, ar trebui ca acest profesor cu o oră de curs pe săptămână, să priméscă 360 lei pe lună. Acest exemplu singur ar fi de ajuns pentru a dovedi principiul defectuos al legii din 1883.

Un alt exemplu îl avem cu profesorii de limba elenă de la gimnasiile clasice, cari, având a preda numai în clasele III și IV cu 6 ore pe săptămână, primesc numai 200 lei, pentru că s'a găsit prea monstruos a-i plăti la fel cu profesorii de limba elenă de la licee, cari, având a preda în cinci clase cu 14 ore pe săptămână, primesc 360 lei. Cu toate acestea, după legea din 1883, ar trebui și cei d'întăiū să priméscă tot 360 lei, ca și cei de al doilea.

Exemple de acestea se pot cita mai multe.

* * *

În fața acestor multe și grave neajunsuri, proiectul din 1886 a propus altul, care a fost admis cu óre-carī mōdificări în privința cifrelor, și de d-niū Tache Ionescu și Poni, și de Comitetul delegaților din 1886.

Acest nou sistem constă în a regula salariul unui profesor, proporțional cu numărul de ore de curs pe săptămână ce face el. După cifrele cari se par cele mai potrivite, s'ar plăti unui profesor de obiecte principale, 120 lei pe lună, pentru fie-care 4 ore, saū fracțiune de 4 ore, de curs pe săptămână. Ast-fel profesorul care ar avea 9 până la 12 ore de curs pe săptămână, ar primi 360

pe lună; cel cu 13—16 ore, 480 lei; cel cu 17--20 ore, 600 lei; cel cu 21—24 ore, 720 lei.

Bine înțeles, acestea ar fi salariile de începere, pe lângă cari s'ar adăogi gradația din 5 în 5 ani, întocmai după legea din 1883.

Este de ajuns să se enunțe acest sistem pentru a i se vedea avantajele.

a) El face să dispară nedreptatea cea mare de adî, de a se plăti deopotrivă profesorii a căror muncă variază în proporție de la 1 la 4. Ce pôte fi mai drept de cât a plăti fie-căruia potrivit cu munca ce dă? Acest desiderat 'l împlinesce pe deplin sistemul propus în 1886.

b) El face să dispară deosebirea de léfă dintre profesorii de gimnasil clasice și reale, deosebire nejustificată prin nimic.

c) El va încuragia pe profesorii să-și concentreze cât mai mult activitatea în șcôla unde profeséză. În adevăr, de unde, în sistemul de astădî, profesorul este interesat să facă tot ce pôte, pentru a-și împuțina ocupațiile în șcôlă, în cel ce se propune el va fi interesat, din contră, a și le înmulți, pentru că prin acêsta 'și măresce și salariul.

d) Astădî mai toți profesorii secundari caută, pe lângă catedra lor, să-și mai procure o ocupație în afară de șcôlă, pentru a-și mări venitul. Unii funcționéză prin institute private; alții aș asemenea institute pe comptul lor; unii sunt reduși chiar a da lecții private prin familii. Sunt unii cari întreprind și alte lucruri, mai puțin potrivite cu caracterul lor de profesorii. În sistemul cel nou, tótă acêstă activitate, risipită în drépta și în stînga, va fi utilizată în șcôlă, spre mai marele bine și al șcôlei, și al profesorilor. În adevăr, Statul are tot interesul a se

folosi cât mai mult de activitatea unui bun profesor, încercat prin titlurile sale academice și prin probele la cari a fost supus la numirea sa în funcție; și interesul acesta al Statului e cu atât mai mare, cu cât o mulțime din catedrele sale secundare stau neocupate, spre marea daună a învățămîntului, din cauza lipsei de personal, care să întrunescă capacitatea cerută pentru a le ocupa; și în timpul acesta, el vede pe profesorii săi, cari ar putea așa de bine să îndeplinescă sarcina ce rămâne în suferință, alergând pe aiurea, spre a-și crea resurse noi.

Cât pentru profesori, nu este mai puțin evident că noua sistemă este în interesul lor. Care este omul care să prefere a alerga cine scie pe unde, după un beneficiu aleatoriu, pentru care dă o muncă ingrată, de cele mai multe ori foarte rău plătită, și nepotrivită cu deprinderile și cu caracterul lui, în loc de a avea o ocupațiune sigură, plătită bine și sigur, cu drept la gradație și la pensiune? Răspunsul vine de sine.

Se va dice că și astăzi un profesor poate ocupa două catedre în aceeași școală. Așa este; însă ați lucrul acesta este o excepțiune, pe când proiectul propus tinde să facă din el o regulă. Dic că ați e o excepție, pentru că în totă țara de sigur nu sunt 10 profesori secundari, cari să se afle în cazul acesta; și cauza este că atât sistemul de recrutare de ați, cât și modul de distribuție a salarelor, formeză piedici de cele mai multe ori neînvinse, pentru ca un profesor să potă reuni două catedre în aceeași școală. Proiectele propuse presintă mult mai multă elasticitate în modul de recrutare; și pe lângă acesta economia lor întregă favorizează, în loc de a împedea, tendința profesorilor de a-și înmulți ocupațiile chiar în școla de nu profesază.

e) Este necontestat că ađi situațiunea corpului didactic, în ceea-ce privesce salariul, este departe de a fi de invidiat. A se cere unui om cunoscințe, pentru dobândirea cărora a trebuit să pună cel puțin 16 ani de studii; a-l supune și la probe grele și periculóse, pentru a-l face pe urmă o situațiune bănescă mai rea de cât a unui funcționar administrativ din cei mai inferiori, căruia nu i s'a cerut nici una din condițiile cerute profesorului; iar pentru viitor, a nu da profesorului altă perspectivă de îmbunătățire, de cât un adaos de 60 la sută, pe care 'l va căpata abia peste 20 de ani, așa că în cazul cel mai bun el nu póte trece peste 576 lei nominal pe lună, pe când funcționarului administrativ îi este largă deschisă calea către înaintări nelimitate; tóte acestea constitue, fără îndoială, una din cele mai mari nedreptăți. Din cauza ei. cariera didactică se consideră ca o carieră sacrificată, și tinerii cari ar putea fi de mare folos în învățământ, iaú alte direcțiuni.

O îmbunătățire a situațiunii materiale a corpului didactic a fost tot-d'auna recunoscută ca necesară; piedica a fost numai greutatea budgetare.

Aceste greutați însă nu sunt de cât aparente; ele vin, nu atât din lipsa de fonduri, cât din modul nerațional cum aceste fonduri sunt întrebuințate. Dacă se va renunța la regula de a se plăti profesorii cari fac 4 ore de curs, deopotrivă cu acei cari fac 24; dacă se va admite plata proporțională cu munca, după cum o preved proiectele din 1886 și din 1896, aceeași sumă budgetară ce se cheltuesce ađi cu un liceu, spre exemplu, va fi de ajuns și pe viitor; deosebirea va fi că, în loc de 21 de profesori, cât are ađi un liceu de 7 clase, vor fi numai 11; dar, în loc de a începe ca ađi cu cel mult

360 lei pe lună, pentru a ajunge, după 20 de ani, la 576, se va putea începe cu 720 lei, pentru a ajunge până la 1.152. Cu modul acesta, fără nici o sarcină nouă pentru budget, se rezolvă cestiunea îmbunătățirei sôrței profesorilor secundari, într'o măsură pe care de sigur nimeni nu ar fi putut-o spera pe altă calc.

Se va obiecta, știu bine, că pentru a realiza această situație, un profesor va trebui să aibă 21 până la 24 de ore de curs pe săptămână. Asupra acestei cestiuni a orelor de curs, voiu mai reveni mai la vale

* * *

Rămâne însă să lămurim aci o altă cestiune însemnată: cum se va trece de la actuala stare de lucruri la cea propusă?

Acésta, fără îndoială, nu se va putea face repede.

Am spus mai sus că sunt în momentul acesta peste 400 de catedre secundare vacante, pe când cele ocupate în mod provisor sau definitiv nu sunt de cât 446 (în aceste numere nu sunt coprinși diferiții maestri). Iacă dar posibilitatea de a se aplica chiar de la început noua sistemă la jumătate din catedrele secundare, fără nici o sgu-duire. Și dacă diferiții Miniștri de Instrucție, de 10 ani în cóce, nu aũ pus prea des la concurs catedrele vacante, cauza a fost, nu numai lipsa de concurenți serioși pentru a împlini acest mare număr de vacanțe, dar și speranța de a vedé adoptându-se noua sistemă, și de a o putea aplica imediat la jumătate din catedre.

Rămâne să vorbim despre cele 446 catedre cari ađi sun ocupate prin concurs

Pentru acestea, proiectele din 1886 și 1896 prevéd dis-

pozițiunii ce înlesnesc profesorilor actuali *carî ar voi*, mijlócele de a beneficia și ei de legea nouă.

Cât pentru cei *carî nu ar voi* să între în noua sistemă, art. 172 din proiectul de la 1886, și art. 138 din cel de la 1896, prevéd anume că ei își păstréază neatinsă situația de adî.

E fórte probabil că numărul acestor din urmă profesori va fi fórte mic, în comparație cu al acelor care vor preferi a beneficia imediat de legea nouă; și este iarăși fórte probabil că acei ce vor preferi a rămâne în situația actuală, vor fi mai ales profesorii cu mulți ani de serviciu, cărora le va fi greu, tocmai aprópe de finele carierei lor, să-și schimbe deprinderile. În orî-ce cas, pentru aceste puține locuri, intrarea în legea nouă se va face gradat, potrivit vacanțelor ce se vor produce.

Cu modul acesta, o reformă de cea mai mare importanță, și din punctul de vedere al intereselor școléi, și din acel al intereselor profesorilor, se va putea realiza într'un timp relativ fórte scurt, și fără cea mai mică turburare în mersul regulat al lucrurilor.

Cestiunea orelor de curs ale profesorilor secundarî.

Ajungem la o cestiune pe care r u-voitorii a  căutat,  i caută incă, să o întunece c t se p te mai mult

Pentru a lămuri bine economia proiectelor din 1886  i 1896, trebuie să spunem câte-va cuvinte asupra sistemului de recrutare a corpului didactic secundar.

Obiectele principale de  nv ţ m nt secundar sunt împărţite în proiectul din 1886, în 11 *specialităţi*, iar în cel din 1896 în 13. Ce  ce se destin   nv ţ m ntului secundar, trebuie să trec  ore-care probe, pentru cel puţin 2,  i în unele circumstanţe, cel puţin 3, din aceste specialităţi. Ce  ce reu esc la o specialitate ore-care, se înscriu în ordinea meritului într'o tabelă de capacitate, pentru acea specialitate.

 n cas de vacanţă a unei catedre de acea specialitate, doritorii de a o ocupa fac cerere,  i numirea se d  de preferinţă aceluia din postulanţii în drept, care este deja profesor, în aceeași  col , sau în acela  ora  (art. 136 din 1886; acest punct va trebui mai bine lămurit în proiect); iar în lipsă de un asemenea postulant, se dă după ordinea înscrierii în tabela de capacitate respectivă.

Cu modul acesta, un profesor în exercițiu este absolut liber să facă cum vrea : orî să se mulțumescă cu situația ce are, și să nu'și înmulțescă orele de curs; orî să profite de cea d'întâiu vacanță de specialitatea sa, ce s'ar ivi în școla sa, sau în orașul său, sau, prin schimburi tot-dea-una posibile, chiar într'un alt oraș, pentru a dobândi o creștere de lăfă, de o dată cu o adăogire de ore de curs. — Îmbunătățirea sôrteî materiale a unuî profesor, se va face dar în două feluri: pe de o parte prin gradație, care se conservă întocmai după legea din 1883, și care se datoresce vechimeî; și de alta, prin posibilitatea unuî adaos de lucru, care este lăsată la discreția luî, și care depinde de hărnicia și de priceperea luî.

Ce pôte fi mai natural, mai just, mai rațional, și mai conform cu regulile utilizării bine înțelese a forțelor intelectuale ale țereî, de cât à interesa ast-fel pe profesori, ca să dea o sumă de lucru cât pot mai mare, în folosul școleî și al lor propriu? Este însă necesar ca în direcțiunea acêsta, să se pună o limită.

Nu e nici o temere că profesoriî vo: preferi să rămâe cu puține ore de curs, continuând a fi plătiți ca un ajutor de sub-prefect. Acêsta se va întimpla cel mult pentru aceî incapabili, care singuri nu se vor simți în stare, a-și asuma sarcinî noi; sau pentru aceî cari nu știu, sau nu vor să lucreze; sau în fine pentru aceia cari consideră catedra ca un simplu adăpost pentru dîle grele, iar tótă activitatea lor și-o îndrepteză în alte direcțiuni, de multe ori contrariî intereselor scolî. Acêsta am susținut în discuțiunea ce a avut loc dîlele trecute la Ministerul de Instrucțiune Publică asupra proiectuluî D-luî Poni; acêsta o repet, și o susțin cu tărie și acum; acestea în fine sunt cuvintele cari au fost falsifi-

cate în mod nedemn, atribuindu-mi-se vorba, că profesorii secundari sunt toți nisce leneși. Nu am nevoie să mă justific de acuzările unui om de rea credință; am dat tot-deauna dovezi, mai mult de cât suficiente, că am curagiul convingerilor mele; una o dau chiar prin articolele de față. Dar este evident pentru orî-ce om cu dréptă judecată, că dacă credința mea ar fi cea care mi se atribue, nu m'aș fi consacrat cu tótă inima operii reformei învățămîntului, pentru că asemenea întreprindere mi s'ar fi părut imposibile. Am, din contra, convingerea că corpul didactic secundar conține o mulțime de elemente bune, unele cu totul superioare; dar mai cred că aceste elemente trebuie utilizate în modul cel mai avantajos posibil, și pentru școlă și pentru ele, în loc de a le lăsa să se pérdă, cum se întîmplă adî prea adesea orî.

Dacă însă e sigur că lucrarea de concentrare a catedrelor secundare, nu va întîmpina nici-o pedică serioasă, este de temut excesul în acéstă direcțiune; e de temur, ca nu cum-va profesorii să facă exces de zel, și să se încarce cu o cantitate de muncă mai presus de puterile unui om. De aceea proiectul din 1886, fixase un *maximum* de 24 de ore de curs pe săptămîină, peste care un profesor să nu pótă trece (art. 136.) Proiectul din 1896 reduce acest *maximum* la 20 ore pe săptămîină (art. 39.)

Și aci s'a găsit mijlocul de a se comite o îndrăsnéță falsificare a adevărului. S'a scris că proiectele prevéd cifre de 24, sau de 20 de ore pe săptămîină, nu ca un *maximum*, ci ca un *minimum*. Incă o ocazie de a se judeca buna credință a unora din adversarii căroră sunt silit a răspunde.

Cestiunea numărului *minimum* de ore de curs pe săptămână trebuie însă luată și ea în băgare de seamă.

În nenumăratele moduri în care catedrele se pot combina între ele, în sistemul propus prin proiectele în discuțiune, este posibil ca une-orî, unui profesor nou numit, să nu i se p \acute{o} ta da de c \acute{a} t un num \acute{e} r f \acute{o} rte mic de ore de curs pe s \acute{e} pt \acute{a} m \acute{a} n \acute{a} . S \acute{a} presupunem, spre exemplu, c \acute{a} o catedr \acute{a} remas \acute{a} vacant \acute{a} comport \acute{a} 12 ore de curs pe s \acute{e} pt \acute{a} m \acute{a} n \acute{a} . Se p \acute{o} te ca din aceste 12 ore s \acute{a} se dea 5 unui profesor din aceia \acute{s} i școl \acute{a} , sau din acelaș oraș, care cu ele își completez \acute{a} maximul de 24 ore. Restul de 7 ore, va trebui dat unui profesor nou numit. Atunci acest profesor, dup \acute{a} norma stabilit \acute{a} pentru salariu, ar fi în drept a primi numai 240 de lei pe lun \acute{a} , p \acute{a} n \acute{a} c \acute{a} nd o nou \acute{e} vacant \acute{a} va permite a i se mai m \acute{a} ri și num \acute{e} rul de ore, și salariul. Dar p \acute{a} n \acute{a} atunci, el s'ar afla în condiții materiale de tot rele.

Proiectul d-lu \acute{i} Tache Ionescu, din 1895 d \acute{a} , în acest cas, o soluțiune, pe care eu o g \acute{a} desc nimerit \acute{a} și dr \acute{e} pt \acute{a} : la art. 31, el prescrie c \acute{a} în nici un cas léfa unui profesor sau a unui maestru, nu va fi mai mic \acute{a} de c \acute{a} t léfa cuvenit \acute{a} pentru 12 ore pe s \acute{e} pt \acute{a} m \acute{a} n \acute{a} . Ac \acute{e} st \acute{a} dispozițiune va trebui prev \acute{e} du \acute{t} \acute{a} în noua lege ce s'ar face pe basa proiectelor din 1886, sau din 1896, pentru c \acute{a} este completarea lor logic \acute{a} și necesar \acute{a} .

Dar atunci va resulta pentru Stat dreptul natural și necontestat, ca, la cea d'intăi ocaziune, se p \acute{o} ta impune profesorului în cestiune, în specialitățile sale, num \acute{e} rul de ore ce ar mai lipsi p \acute{a} n \acute{a} la acel de 12 pentru care este pl \acute{a} t \acute{i} t. Peste acest num \acute{e} r de 12, profesorul va fi liber se ia sau nu alte ore de curs, dup \acute{a} cum am ar \acute{a} tat mai sus.

Cu modul acesta, num \acute{e} rul normal de ore de curs

pentru un profesor secundar s'ar găsi coprins între 12 și 24 (sau 20) pe săptămână.

* * *

La 1886, s'a adus învinovățire proiectului d-lui Sturza, că administrațiunea școlară va putea după voie să modifice numărul de ore de curs ale unui profesor, să adauge pe ale unui favorit, să scadă pe ale unui năpăstuit, fără nici un frîu, fără nici un control. Acéastă învinovățire începe a se reedita și astădîi, mai amplificată. S'a susținut, acum de curênd, că chiar directorul liceului său gimnaziului, la începutul fie-cărui an, cînd va regula *orarul*, va face să varieze numărul *orelor* de curs ale fie-cărui profesor, după voia sa.

Lămuresc că *orar* se chiamă regularea orelor și ȃilelor săptămânei, în care fie-care profesor își va face cursul, în fie-care clasă, *potrivit numărului orelor cu care este însărcinat*; acésta este o lucrare de administrație interioară a fie-cărei școle, și se face în fie-care an; iar *numărul de ore de curs*, pentru fie-care materie, se reguléază prin programe, care se promulgă prin decret regal, pentru anî întregi, și pentru tóte școlile similare din țară. Acéastă lămurire ar fi necesară numai pentru acei cari ar fi cu totul streini de ale școlii; profesorilor nu le fac injuria de a le-o adresa, pentru că prin acésta aș presupune, că e cu puțință să se mai găsescă printre dînșii, un al doilea care se fie în stare de a face o asemenea confusie.

Pentru a reveni la cestiune, voiû dovedi că o învinovățire de felul celei de mai sus este cu totul lipsită de temeiû. În adevêr, din întréga espunere de până aci, se vede că tóte orele de curs cu care un profesor se

însărcinează, precum și drepturile relative la salariu ce rezultă pentru el din această însărcinare, el le capătă în virtutea unor drepturi ale lui bine caracterisate, și după reguli bine determinate, iar nu ca niște favorii, cari se pot revoca oricând. Tóte numirile lui, profesorul le capătă în virtutea tabelelor de capacitate, odată ce a făcut el cerere în acest sens. În aceste condițiuni, dacă am admite că Ministrul ar avea facultatea de a micșora după voie numărul de ore de curs ale unui profesor, ar trebui să admitem tot așa de bine, că are și pe aceea de a destitui pe deplin pe un profesor; pentru că între una și alta, nu e de cât o deosebire între mai mult și mai puțin, și nu se vede care e limita până unde ar putea merge Ministrul, după afirmările detractorilor proiectului din 1886. Ei bine, este posibil a se susține, în mod serios, că din proiectul din 1886 rezultă pentru Ministru (ba chiar și pentru directorul școlii!) dreptul de a destitui un profesor? Acesta ar fi o curată aberațiune. De alt-fel cum s'ar potrivi o asemenea tendință a proiectului, cu prescrierile relative la disciplina corpului didactic? Acolo se prevede că Ministrul nu póte, din propria sa autoritate, să aplice profesorului secundar, de cât cel mult amenda cu léfa de 30 ȝile într'un an. Dar pedépsa ce ar resulta pentru un profesor, din reducerea orelor lui de curs, ar fi necomparabil mai mare. O reducere de 4 ore de curs, i-ar aduce o pierdere de 1.440 lei pe an; și acesta nu numai pentru un an, ci pentru câți va vrea Ministrul. Acesta ar resturna tótă economia proiectului, și ar fi o cauză de desorganizare deplină a învățămîntului.

Repet: sensul proiectului din 1886 este că orelle de curs, ce a căpătat un profesor secundar, conform legei, îi sunt cîștigate definitiv, și nimeni nu-î mai póte re-

trage nici măcar una din ele. Singurele cazuri în care un asemenea lucru s'ar putea întâmpla ar fi trei: *a)* când unele materii s'ar suprima din programe; *b)* când numărul orelor de curs ale unei materii s'ar micșora, iarăși prin programe; *c)* pe calea disciplinară regulată, judecată, condamnare, etc.

Autorul proiectului a socotit că acest lucru rezultă în mod așa de nediscutabil din întreaga lui economie, în cât nici nu a crezut necesar a-l mai repeta într'un articol special. Dar pentru a tăia scurt orî-ce discuție, să se adauge în mod expres prescripția: « Numărul orelor de curs cu care este însărcinat un profesor, în conformitate cu dispozițiile acestei legi, nu va putea fi micșorat fără consimțimîntul lui, afară de cazul modificărei programelor, sau, în cas de incapacitate, pe calea disciplinară regulată. »

Observ chiar că în cazul modificărei programelor, cas rar și cu totul în afară de acțiunea Ministrului, profesorul va putea să 'și recapete orele ce ar perde din această cauză, la cea dintâi vacanță în specialitățile sale.

* * *

Să răspundem acum la o altă obiecțiune, pe care cu aceeași obiectivitate ca și pe cele de pe acum, o pun înaintea unii din adversarii sistemului ce susțin. « 24 de ore de curs pe săptămînă fac o sarcină peste măsură de grea pentru un profesor secundar, ȃic eî; chiar 12 sunt < prea multe. »

Pentru a răspunde, nu am de cât să repet argumentele dezvoltate în *Expunerea de motive* și în *Considerațiunile suplimentare* asupra proiectului din 1886. Aceste argumente au rămas fără răspuns până astăȃi. De alt-

fel, discuția acésta nu va fi necesară de cât pentru cei care sunt destul de familiarizați cu starea lucrurilor în învățămîntul secundar; cât pentru profesori, sunt sigur că marea lor majoritate nici nu aũ nevoie să li se formeze convingerea asupra acestui punct.

Incep cu exemplul institutorilor, care daũ toți o muncă de 30 de ore pe săptămîna. Póte cine-va susține că munca lor este mai puțin obositoare de cât a unui profesor secundar? De sigur că nu. Și cu tóte acestea, nu numai că o fac, dar încă mulți din ei își mai crează venituri accesorii, prin lecțiuni private, date peste acele 30 de ore de clasă pe săptămîna.

Dar adversarilor nu le place să se uite în jos; ei se uită în sus, la profesorii universitari, și dic că dacă aceștia nu fac de cât 6 ore pe săptămîna, se cuvine ca și cei secundari să nu facă mai mult. Eterna morală a fabulei: «Vreaũ egalitate, dar nu pentru..... cei mici.»

Aș fi gata să discut cestiunea de aprópe, și cu tótă extensiunea cuvenită; nu o fac însă, pentru că unele din argumentele mele ar puté fi rěu înțelese, cea-ce ar irita discuțiunea, și nu am de loc dorința de a arunca germenii de discordie între corpul didactic secundar și cel superior.

Nu mě voiũ ocupa nici să rěspund la împunsăturile care mi s'aũ adresat mie personal, în acéstă afacere. Cel care m'a atacat nu este de měsură a'mi face rěu; și rěspunsul ce i-ași da eũ nu e probabil că ar fi potrivit înțelegerii sale.

Voiũ observa însă că sunt profesori universitari, și încă fórte mulți, cari consacră cursului lor un numěr de ore de care detractorul lor nici nu are idee. Toți profesorii de sciințe experimentale de la facultățile de sciințe

și de medicină, mai mulți din cei de la litere, unii din cei de la drept, fac conferințe în laboratorii, în seminare, sau chiar în clase, în ore deosebite de ale cursului lor, cari merg până la 4 și 5 pe zi, pentru unii în toate zilele. Să se mai pună la socotélă examenele de la Facultățile mult populate, ca cea de drept și cea de medicină, examene cari se fac tot în lunile de curs, dar în ore deosebite de ale cursului, și se va vedea că sunt mulți profesori Universitari cari dovedesc, prin exemplul lor, că e cu puțință ca un om, chiar în învățământul superior, să dea o sumă de muncă, nu egală, și superiőră maximului de 24 de ore pe săptămână, pe care proiectul din 1886 îl permite profesorilor secundari, plătindu-l.

Dar să luăm mai bine exemplele noastre chiar din învățământul secundar. Să se spună câți profesori sunt, cari afară de catedra lor nu mai au nici o altă ocupație? Förté puținii. Cei mai mulți au ocupații lăturalnice, cari de multe ori le iaă mai mult timp de cât însăși catedra lor. Unul are lecțiuni prin familii sau institute private; alții sunt asociați, sau directori, sau proprietari ai unor asemenea institute. Unii ocupă posturi administrative; alții sunt avocați, medici, diariști, ingineri. Și se pretinde, că totă activitatea acésta, risipită în toate părțile, nu reprezintă, împreună cu catedra, 24 de ore de ocupație pe săptămână? Răspund cu convingere, că acésta nu e exact.

Apoi dacă un om póte lucra atâta, în ori-ce altă direcțiune, pentru ce nu ar putea pune aceeași activitate, ba chiar mai puțină, în serviciul școlei? Să fie că ar avea interes a lucra mai bine afară din școlă de cât în școlă? De sigur că nu, căci singură școlă póte să-i dea siguranța situațiunei, liniștea, gradația, pensia.

Să nu se ȃică că ocupațiile școlare sunt mai absorbanet

mai obositoare de cât altele. E destul să citez pe medici, pe avocați, pe ingineri, a căror ocupațiune intelectuală de sigur nu e mai puțin obositoare de cât a unui profesor secundar, și cari cu toate acestea, cu tot sbuciumul vieții lor agitate, pot să dea fără de greutate o sumă de muncă cu mult superioară acelei de 4 ore pe zi. Și să se observe că sunt unele din aceste profesiuni, cari nu beneficiază, ca acea de profesor, de trei luni de vacanță pe an.

Dar în fine chiar între profesorii secundari avem exemple decisive în această privință. Până în 1888, profesorii de matematică la gimnasiile reale avea 22 de ore de curs pe săptămână. Ați profesorii de istorie și geografie, tot de la aceste gimnasil, au 24 de ore de curs. Este cursul lor mai rău făcut decât al altora? Văduți-s'a că o asemenea ocupație era mai presus de puterile lor? Nicî de cum. Apoi dacă ați ei pot face lucrul acesta pentru 280 lei pe lună, de ce nu l'ar putea face pentru 720 lei?

Dacă acum ne aruncăm ochii și în alte țări, eacă ce constatăm:

În Germania, profesorii secundari au câte 17 până la 26 ore de curs pe săptămână.

În Belgia, media este de 18 ore, iar maximul de 23 ore.

În Suedia, media este de 18 ore, *maximul de 32 de ore*.

În Franca, minimul este de 15 ore, iar pentru orele ce trec peste acest număr, profesorii primesc o indemnizare proporțională.

Adversarii proiectului pretind óre că profesorii români sunt mai *leneși*, mai *tembeli* (ca să mă serv de cuvintele ce-mi atribue mie), de cât profesorii din toate părțile lumei? Negreșit că așa rezultă din cele ce susțin ei. Eă

însă le las lor asemenea păreri, și rămân în credința mea, că profesorii români pot și ei să facă ceea ce fac alții.

* * *

Cred că am lămurit în destul deplina posibilitate de a se permite profesorilor secundari un maximum de muncă de 24 de ore pe săptămână. Opinia acésta, după cum am mai spus, este împărtășită de cei mai mulți din profesorii secundari. Ca dovadă, voi citi *Memoriul Corpului didactic din Iași* din 1886, care admite cifra acésta fără nici o obiecțiune.

Obiecțiunile ar fi aci cu atât mai puțin la locul lor, cu cât maximul acesta nici nu este obligator pentru nimeni, și a combate posibilitatea ce se oferă ómenilor cari pot, și cari vor, de a lucra mai mult decât alții, cari nu pot sau cari nu vor, însemnéază un adevărat atentat la libertatea muncéi.

Cât pentru profesorii definitivii sau provisorii ađi în exercițiu, am arătat mai sus că proiectul le oferă și lor posibilitatea de a intra în sistema nouă, *dacă vor*; iar dacă nu vor, le garantéază nescliinbată situația lor actuală. Atunci dar cu ce drept s'ar plânge?

* * *

Proiectul d-lui Poni diferă de acel din 1886, prin maximumul numărului de ore, care la d-sa este de 20, în loc de 24.

Cestiunea este de un interes secundar, pe câtă vreme principiul este același. Continuă însă a crede că cifra de 24 convine mai bine. În adevăr, fiind dovedit, după

cele ce am arătat mai sus, că această cifră nu are nimic exorbitant, nu vëd pentru ce nu ar fi permis cui-va să lucreze atâta.

Din punctul de vedere bugetar, nu e nici o deosebire între ambele sisteme, pentru că diferența de 4 ore între cele 20 și cele 24, tot se va plăti, însă nu aceluia care va face pe cele 20.

Deosebirea este numai că sistema d-lui Poni cere un personal didactic mai numeros, și limitéză la 600, în loc de 720 lei pe lună, maximum până la care póte merge salariul de începere al unui profesor secundar.

Cestiunea directorilor școlilor secundare.

Nici una din rāmurile administrațiunei nōstre publice nu are organe maī puține și maī rēu chibzuite de cāt administrația școlară.

Finanțele, armata, administrația internă propriū ȃisă, lucrările publice, justiția, dispun de miilōce administrative numeroșe, experimentate, și cu carī are cine-va pu-tința, nu numai de a promulga reforme, dar și de a le aplica. E destul să considerăm administrația finanțelor, pentru a ne da sēmă de ce valōre are o bună administrație; să comparăm cum se administraū finanțele țerei, înainte de 1876, când s'a reorganizat Ministerul de Finanțe, și cum se administrēză aȃi. Acēstă simplă comparație ar fi cel maī bun rēspuns ce s'ar putea da, acelor carī ar fi tentați a contesta trebuința unei administrații raționale și suficiente.

Singura administrație școlară, așa cum este astăȃi, se pōte ȃice că maī nu există. In adevēr, Ministerul de Instrucțiune publică are sub conducerea sa un corp didactic, compus din 3.900 învățători, 1.340 institutori, peste 1.200 de profesori secundari și superiori, maestri

de conferințe etc., toți aceștia împărțiți în vre-o 4.000 școli, fără a mai vorbi de învățământul privat. Pentru a conduce și a priveghia această masă, nu există de cât trei organe administrative: directorii școlilor, inspectorii și revisorii, și Ministrul însuși. Din acest număr, trebuiesc dați la o parte inspectorii și revisorii, cari nu au nici o atribuțiune administrativă propriu zisă, afară de câteva neînsemnate excepțiuni, în cea ce privesce raporturile dintre revisorii primari și învățământul primar rural. Nu rămân dar, ca organe de administrațiune propriu zisă, de cât Ministrul și directorii.

* * *

Administrațiunea unei școli secundare este un lucru foarte greu și complicat. Ea trebuie să aibă în vedere: aplicarea, nu numai exactă, dar și conștiințioasă a programelor, regularitatea frecventărei profesorilor și a elevilor, disciplina școlară, aplicarea exactă a regulamentelor școlare, cari sunt multe și minuțioase, ținerea regulată a catalógelor, matriculelor și arhivei școlei, promoțiunile, certificatele, relațiunile cu părinții și corespondenții copiilor, îngrijirea localului, mobilierului și dotei școlei, relațiunile cu inspectoratul și cu Ministrul.

Pentru a face față tuturor acestor trebuințe, legea din 1864, care e încă în vigóre pentru învățământul secundar și superior, dă administrațiunei interne a școlilor secundare o organizațiune din cele mai bizare, și al cărei analog nu se găsește în legislațiunea nici unei, alte țări. După dinsa, profesorii titulari ai fie-cărei clase forméză *Conferința clasei*, presidată de unul din ei, ales de colegii săi, pentru doi ani, sub numele de profesor ordinar. Toți

profesorii ordinari ai unei școle, formeză *Consiliul școlar*, sub președința directorului.

Iată acum modul de procedare, în câte-va din principalele afaceri:

a) Promoțiunea școlarilor se face de conferința clasei, iar directorul ia doar cunoștință de dinsa prin profesorul ordinar, care îi comunică lucrările și catalógele profesorilor.

Pentru a se înțelege absurditatea acestei dispoziții, voi spune că încă dinainte de legea din 1864, promoțiunile noastre se fac după notele școlarilor de peste an și de la examene, deja depuse în cancelaria școlii; se calculează media acestor note, după regulile prescrise de regulament, și se promovază acei școlari cari au obținut o medie de cel puțin 6. Legea din 1864 pretinde, că această lucrare de calcule de medii, să o facă cei 10 sau 12 profesori ai clasei, reuniți în *conferință*. Absurditatea acestei pretenții devine și mai evidentă, când ne gândim că într'un gimnaziu, spre exemplu, conferințele tuturor claselor se compun, cu una sau două excepții, tot din aceiași profesori, pentru că fie-care profesor face curs în mai multe clase. Vă închipuiți acum pe toți acești ómenii, adunați împrejurul unei mese, și aplicându-se a face socotelii de medii, pe cari și le trec din mână în mână, ca să le revizuiască toți? pentru că alt-fel ce rost ar avea conferința în această afacere? Puneți la socotelă că un gimnaziu cu populație mijlocie, numeră între 300 și 400 de școlari; mai socotiți că pentru totă această lucrare, nu se dispune de ordinar de cât de doue sau trei zile, și trageți conclusia. Conclusia practică a fost ceea ce trebuia să fie: promoțiunile tot-d'a-una le-a făcut în realitate directorul singur; pentru că, dacă nu se făcea

aşa, nici până adî nu ar fi încă calculate mediile din 1864. Prescrierea legii a rămas literă mîrtă, justă pedépsă care lovesce tóte prescrierile nechibzuite.

Tot aşa este şi cu clasificarea şi premiarea şcolarilor. Amîndouă aceste lucrări nu sunt de cât urmarea şi încheerea lucrărei de promoţiune, de óre-ce şi clasificarea, şi premiarea, se fac după mediile generale. Legea le dă şi pe acestea tot conferinţei să le facă, şi, bine înţeles, în realitate tot de director se fac.

Dar prin acósta s'a creat o situaţiune neregulată, care de multe ori dă loc la cele mai mari neajunsuri, pentru că se întimplă une-ori ca câte o conferinţă să nu fie în bună înţelegere cu directorul, şi atunci îşi inchipue oricine, ce bine trebuie să mérgă lucrurile.

b). Să presupunem că Ministerul iea o măsură óre-care, dă un ordin, o circulară, sau promulgă un regulament nou. În tóte cele-l'alte ramuri de administraţie, în asemenea cas, autorităţile puse sub ordinile Ministerului, execută ordinul sau circulara, aplică regulamentul, şi atîta tot. La şcolî, lucrul nu se petrece tot aşa. Când directorul primesce ordinul sau instrucţiunile Ministerului, el trebuie să convóce consiliul şcolar, care, după obiceiul pămîntului, pune câte-va ڃile până să se reunescă. Atunci *chibzuesce asupra modului de a le aplica*. Chibzuirea constă în lungi discursuri, mai mult sau mai puţin aprinse. După aceea se închee o hotărîre *asupra procedurii pentru executarea ordinului*. Directorul nu o găsesce bună. El crede că *consiliul a trecut peste competinţa sa* (fericit e directorul căruia nu i-se dă prea de multe ori ocazia de a crede astfel!) Atunci el *opresce executarea hotărîrei, şi raportéză Ministerului, care se pronunţă asupra cestiunei*. Dar pronunţarea acósta asupra cestiunei se întórce iar la şcolă, şi

nu e nici un motiv pentru ca suveica să nu-și continue preumblarea până la infinit.

Pentru cine nu scie ce va să ȳică forța de inerție, iacă aci un exemplu admirabil; cu atât mai admirabil, cu cât acéstă forță este organizată chiar prin lege. Aci se găsește explicația unei bune părți din starea înapoiată în care ne aflăm, în ale scólei. Căci ce progres se póte face, când orice dispoziții, cât de bune, cât de grabnice, pot fi nimicite prin rezistența legale, și recunoscută ca atare, din partea acelor a căror datorie ar trebui să fie de a le aplica? Și chiar cind se aplică, efectul lor este de multe ori compromis, tot de-auna micșorat, prin întirziera ce rezultă, în mod inevitabil, din tóată procedura de portărel înșirată în lege.

c). Cestiunile de disciplină școlară sunt tot de competența conferinței clasei, une-ori de a consiliului școlar, cu un întreg sistem de apeluri de la conferință la consiliul școlar, și de la consiliul școlar la consiliul permanent de instrucție de pe lângă Minister. Așa, se întâmplă o turburare în școlă. Pentru tóată lumea, ar fi indicat să se ia măsuri repeđi de represiune, pentru a opri întinderea reului. Cine ar fi mai bine indicat pentru acésta, de cât capul școlii, directorul, fie măcar și profesorul ordinar al clasei? Eї bine, nu Codul de procedură vreaū să ȳic: legea instrucției publice din 1864, impune să se urmeze ast-fel: Profesorul ordinar convócă conferința clasei; acésta după obiceiul (ca mai sus) se reunesce, a doua ȳi saū a treia ȳi. I se expune afacerea; se începe discuția; și fiind-că conferința, ca orice parlament care se respectă, este tot-dea-una împărțită în două partide, une-ori trei, dacā nu chiar trei-spredece, discuția se continuă ore întregi, se prelungește pe a

doua și, pe a treia și. Resultatul discuției poate fi că vinovații merită excluderea din toate școlile țării. Atunci conferința trebuie să facă un raport către consiliul școlar, care și el se adună, discută, întocmai cum făcuse conferința înaintea lui. În fine se pronunță hotărîrea: excluderea din toate școlile țării. Dar nu s'a terminat lucrul nici aci, pentru că cei condamnați au dreptul de apel la consiliul permanent de instrucție.

Totă procedura acesta a luat patru, cinci, zece zile, poate și mai mult. În timpul acesta ce s'a făcut cu disciplina clasei răsvrătite? Dar cine se ocupă de dînsa? Disciplina clasei în totă această afacere nu a fost de cît un pretext; scopul adevărat a fost de a se face cheltuială de vorbe inutile și de hîrtie înegrită.

Disciplina? Ca să vedem ce a devenit ea, să mergem în clasa răsvrătită. Vom vedea acolo pe turburătorii adunați în bănci, presidați de unul din ei, discutând și luând rezoluțiuni, contra rezoluțiunilor pe cari, în momentul acela, conferința și consiliul le ia în contra lor. Și de unde o măsură energică, luată încă de la început, ar fi tăiat scurt turburarea, cu procedarea impusă de lege se ajunge a i-se da propoziții nemăsurat mai mari.

Totă acestea nu sunt închipuirii; cele ce spun aci, sunt ucruri petrecute întocmai, nu de mulți ani, în una din școlile cele mai cunoscute din țară.

Vădusem mai sus legea din 1864 organizând forța de inerție; o vedem aci organizând nedisciplina, anarhia școlară.

* * *

Nu pot trece mai departe, fără să relevez aci încă o

dovadă de modul cum este înjghebată această parte a legii din 1864.

Ea prevede în ore-care casuri, că contra decisiilor conferinței clasei, să se facă apel la consiliul școlar. La gimnasiile de 4 clase și la școlile secundare de fete, conferința fie-cărei clase conține pe toți profesorii școlii, pe când consiliul școlar nu e compus de cât din patru sau cinci din acești profesori. Urmăză de aci că: «după ce cei 13 profesori ai școlii, reuniți în conferință, pronunță o decizie, trebuc ca 8 din ei să iasă, iar cei 5 cari au mai rămas, să aprobe sau să anuleze hotărîrea tuturor, la care luaseră și ei parte.» (*Considerații suplimentare asupra Proiectului din 1886*, pag. 239).

E destul să se enunțe o asemenea aberațiune, pentru ca sistemul întreg să fie judecat.

* * *

Totă administrația școlilor secundare este organizată în legea din 1864 cu aceeași înțelegere a realității, ca și în aceste câte-va casuri.

Cât pentru director, reprezentantul autorității, capul școlii, cel care era indicat ca să dea direcția și impulsul bunului mers al școlii, el este cu desăvîrșire pus la o parte. Tot ce spune legea despre dînsul, e că el are dreptul de privighere și control, asupra școlarilor și profesorilor, că este însărcinat cu aplicarea exactă a programelor, legilor și regulamentelor școlare, și că odată pe an va face un raport Ministerului, asupra stăreii școlii. Dar în ce constă dreptul lui de priveghere și control? Ce sancțiuni are acest drept? Cum este însărcinat el cu aplicarea programelor, legilor și regulamentelor, când el

nu are nici o putere, și când tot ce se face în școlă, se face numai de conferință, sau de consiliul școlar? Este aci o anomalie cu atât mai de mirare, cu cât articolele cari pun directorului aceste însărcinări, sunt puse chiar alături cu acele cari fac, tot din el, un simplu șef de cancelarie al consiliului școlar.

În resumaț, administrațiunea internă nu există în școlile secundare în mod legal. O administrație organizată cum se cade, cere atribuțiuni bine definite și responsabilități. Aci nu este nici una, nici alta. Afacerile școlii se tratéză prin vecinice preumblări pe la conferințe și pe la consiliu, prin convocări, prin discursuri, fôrte de multe ori prin intrigă de cea mai rea specie. Nici o unitate, nici o energie, nici o vedere clară în direcția școlii. Mai pre sus de tôte, nici o responsabilitate. Și acésta este și mai grav, pôte, de cât tôte celelalte; căci dacă conferința sau consiliul școlii ar lua decisiți în detrimentul școlii, dacă ar refusa a se ocupa de afaceri, sau dacă nu s'ar ocupa când trebuie, dacă s'ar face vinovat de călcări de lege, de rea voință, de ne-regulă ori cât de grave, cine va fi responsabil? Înțeleg o responsabilitate efectivă, nu numai pe hârtie; înțeleg măsură represive, cari să facă să înțelegă pe cel vinovat, că nu 'i este permis să mai greșescă, sau chiar să-l pună în imposibilitate de a mai greși altă dată. Asemenea măsură nu există, și nici nu pot exista, pentru conferințe sau consiliu, fiindte impersonale, unde fie-care se ascunde la spatele colectivității.

Resultatele acestei sisteme nenorocite sunt cunoscute de toți cei cari sunt în contact cu școlă. Este imposibil să le desvelesc aci, pentru că nici locul de care dispun, nici natura lucrului nu permite. Dar tótă lumea care vede starea de decadentă absolută în care este disci-

plina școlară, în o mulțime din școlile noastre secundare, care se plinge de multe lucruri ce se petrec într'însule, să scie bine, că reul în această privință vine numai de acolo, că școlile secundare sunt cu totul lipsite de administrație interioară; și că chiar acea puțină care se face, este pe riscul câtor-va ómenî energici și cu dor de binele școlii, cari sunt siliți să trecă peste utopiile din 1864, pentru a nu lăsa să cadă totul în soluțiune.

E adevărat că sunt și ómenî cari aũ tendințele direct opuse. Aceștia ar dori ca și umbra de administrație ce mai este, să dispară; ca directorul să fie un simplu *intendent* (s'a și ȑis cuvîntul acesta), însărcinat doar cu grija materială a localului și mobilierului, ales de profesori, cari să formeze atâtea *republici*, câte școli sunt. Dar fiind-că mă ocup de lucruri seriose, nu mă voi ōpri asupra acestor *bazaconi* (încă un cuvînt avînd aceeași origină republicană.)

* * *

Precum am susținut și altă dată, susțin și acum, cu tũtă convingerea ce póte să dea logica și o lungă experiență în ale școlei, că este indispensabil ca directorul să aibă în mîna sa administrația deplină și reală a școlei; ca el să fie responsabil în mod efectiv de administrația și de bunul mers al școlei; ca să fie om cu o autoritate nediscutată, ascultat și respectat de toți, profesori, părinți și școlari, nu numai ca reprezentant al autorității școlare superioare, dar și pentru capacitatea, tactul, dorul sęu de bine; ca consiliul profesorilor școlii să nu aibă a se ocupa de cãt de cestiunile curat didactice de cunoșcerea etică a școlarilor, precum și de a-și da avisul, cãnd i se va cere

de director saŭ de Ministru, asupra orî-cării alte cestiuni, dar fără drept a se amesteca nici într'un fel în cestiunile de administrație, unde nu are ce căuta, și unde intervenția sa nu pôte face de cât rău.

S'a scris mai deunăzi că aceste idei emise de mine, în una din întrunirile de la Ministerul de Instrucție, ar fi provocat mirarea și indignarea generală.

Dacă cel care a afirmat acésta nu ar fi falsificat și aci adevărul, ca în tot ce a vorbit și a scris asupra acestei afaceri, ar fi trebuit să se întrebe, cum de mirarea și indignarea acésta a așteptat atât de mult până se se dec pe față? Eŭ am emis deja aceste păreri încă din 1884, în *Raportul* meu anual de Inspector general; și încă atunci le am susținut cu o abundență de argumente, cu o energie și o severitate pentru actuala stare de lucruri, cu mult mai mari de cât acum, când spațiul îmi este așa de măsurat. Aceleași idei aŭ pătruns și în proiectul din 1886, și în tóte cele de după dînsul; și în tot timpul acesta, de câte-orî mi s'a prezentat ocazia, nu am lipsit de a vorbi și a scrie în același sens. Adevărul este că toți, profesori și neprofesori, cari cunosc lucrurile și aŭ dor de binele public, recunosc că trebuie să înceteze cât mai curînd parodia de astădî; că trebuie să se pună o administrație serioasă, respectată și energică, în locul jucăriei de-a parlamentul, cu care ne amusăm de 32 de ani. Ca dovadă, pot cita iarăși *Memoriul de la Iași*, care nici nu se miră, nici nu se indignéază de însemnătatea ce să dá directorului în proiectul din 1886. Singura deosebire era, că *Memoriul* doria ca cestiunile disciplinare să rămână de competența consiliilor școlare. Din cele de mai sus, se pôte vedea pentru ce eŭ unul nu găsesc de loc nemerită acéastă excepție, afórá pôte de pe-

dépsa escluderii definitive din şcolă, sau din toate şcolile de acelaş fel.

* * *

Pentru cei cărora discuţiunea de mai sus nu le ar fi de ajuns pentru a le forma convingerea, s'ar putea invoca şi exemplul tuturor celor alte ţări, *fără nici o excepţie*. Suntem singura ţară pe lume unde s'a putut crede, că o organizaţiune așa de vastă, complicată şi delicată, ca cea a şcolilor, poate merge fără nici o administraţie. Pretutindenî directorul, nu numai este capul real şi nediscutat al şcolii, dar sunt ţări unde el are puteri ne-comparabil mai mari de cât cele pe cari le cer pentru dinsul proiectele din 1886 şi 1896. In Germania, spre exemplu, ţara unde învăţămîntul secundar este cel mai înfloritor, directorul este care alege pe profesorii cei noui, observă cum 'şi fac datoria, şi dacă e satisfăcut, îi recomandă pentru numirea definitivă. In Franca, totă lumea scie ce este provisorul, şi dacă poate fi vorba acolo de conferinţe sau consilii şcolare pentru măsurile disciplinare, sau dacă se pomenesc ca un profesor să caute să opună vr-o dată autoritatea sa contra autorităţii provisorului, în materie administrativă. Să se compare acum regimul francez, sau cel german, cu cel de la noi, şi să se observe rezultatele ce au dat şi unul şi altul. Nici o condamnare nu poate fi mai teribilă pentru concepţia ideologică din 1864.

De alt-fel, dacă lăsăm la o parte pe acei a căror dorinţă, mărturisită sau ascunsă, este de a desnfiţa orî-ce administraţie şcolară, este evident că instituţia directorului, bine înţelėsă şi bine aplicată, este tocmai cea mai

bine nemerită, și mai de dorit chiar de către corpul didactic. Fiind dat că o administrația reală este necesară, ar rămâne să se alegă între două sisteme: orî directori cu jumătăți de puteri în ale școleilor, împreună cu un organ nou, Inspectorii, sau Rectorii de Academie, ca în Franția, intermediar între Ministru și director, și avînd și el o parte din puterea administrativă; sau directori avînd tóte puterile ce li se pot da fără nici un inconvenient, rămânînd Inspectorii numai ca agenți de control, pentru a semnală erorile și neajunsurile, cărora Ministrul să le aducă îndreptare. Primul sistem are inconvenientul de a cere o extensiune mai mare de dat corpului Inspectoresc, care deja ađi, fórtre restrîns, cum e, este destul de greú de recrutat; de a da loc la întirzieri în resolvarea multor cestiuni, cari reclamă soluțiunii grabnice. Al doilea sistem nu crează nici un organ nou peste cele astăđi esistente, și mai ales are avantajul că nu face să intervină, în resolvarea cestiunilor interne ale școlei, factori streini, a căror intervenție este totdeauna mai mult sau mai puțin iritantă. Directorul va fi autoritatea amicală, patriarcală, avînd caracterul de intimitate, pe care nu 'l póte avea o autoritate superióră, exterióră. Cu dînsul se vor putea resolla đilnic cestiuni, cari de cele mai multe orî nu capătă importanță, de cât când trec peste pragul școlei. Chiar în privegherea asupra profesorilor, este evident că mijlócele de acțiune ale directorului vor putea fi de natură mult mai conciliantă, de cât acele întrebunțate de un inspector sau de Ministru însuși. Cu un cuvînt, se va putea face o descentralizare reală în administrația cea nespus de centralisată de ađi: centralisată de nevoie, de vreme ce, afară de Ministru, nu există nici un alt organ depositar al puterii administrative. Și ca să dovedesc că

modul acesta de a înțelege lucrurile este în deplin acord, nu numai cu logica administrativă, dar și cu principiile celui mai larg liberalism, împrumut din *Considerațiile suplimentare asupra proiectului din 1886*, următoarea citație: (Este vorba de o vizită făcută de d. Ch. Bigot la școlile din Statele-Unite Americane:) Iacă < un punct care arată spiritul practic și bunul simț al «Americanilor. Noi, în Franția, când vorbim de libertate, «ni se pare că libertatea este sinonimă cu anarhia; «că toți trebuie să comande de o potrivă, adică că, în «realitate, nimeni să nu comande. Concepțiunea americană a libertății nu are nici o asemănare cu a noastră. «În această țară de inițiativă personală, se știe bine că nimic «nu este mai tare și mai fecund, de cât acțiunea unei «voințe, și că nici o acțiune colectivă nu este utilă, fără < o direcție care să conducă către un scop unic silințele tuturor. Nicăcrii principiul autorității nu este mai tare «stabilit și disciplina mai riguroasă. *Trustees* (1) de la < *City College* (2) exercită un drept de control. Ei verifică socotelile, examinază rezultatele, ascultă plângerile; la nevoie, dacă capul instituției li se pare că < împlinesce rău funcțiunea ce ocupă, au dreptul de a-l «înlocui cu altul. Însă aci se mărginesc autoritatea lor. «Pe cât timp acest cap nu a încetat de a merita să-și

(1) *Trustees* sunt membrii unui comitet de supraveghere, instituit pe lângă fie-care școală, și compus din părinți de familie, cunoscuți ca oameni competenți și cu autoritate în chestiunile de învățământ.

(2) Sub numirea de «*College*» se înțeleg în America școlile de învățământ secundar, cari, din mai multe puncte de vedere, sunt de un grad superior analoagelor lor din Europa.

«ocupe locul, tótă autoritatea este depusă în mâinile sale, și numai în mâinile sale. El singur voește, el singur comandă, el singur ordonă. Avënd tótă răspunderea se «cuvine să aibă și tótă puterea.» (Ch. Bigot, *Revue Politique et Littéraire* din 8 Ianuarie 1837).

Eū unul înî însușesc raționamentul Americanilor, și asupra punctului de față, mă mulțumesc să fiū atât de liberal cât și dinșii. Bine-voiască însă să-mi spue, și cel care cere ca directorul să fie un simplu intendent, un fel de slugă la dirlógă, cum ȃice proverbul, care este republica de unde a luat d-sa sistemul d-sale?

* * *

Sarcina de director de școlă secundară căpătând însemnătatea pe care i-o dau procețele din 1886 și 1896, este evident că, pentru asemenea post, va trebui să se aibă în tot-d'a-una persóne cari să întrunescă însemnate calități. Directorul va trebui să fie om cu multă autoritate, cu cunoscințe întinse, cu multă experiență în ale școlei, cu mult tact în purtarea sa față de profesori, de părinți și de copii, și în acelaș timp de mare energie. Pentru a se găsi un asemenea om, trebuie lăsat cât de larg cercul căutărilor. Legea din 1864 prevede, că directorul să nu se pótă lua de, cât dintre profesorii școlei respective. În sistemul ei, unde directorul nu însemna absolut nimic, o asemenea restricție nu avé nici o importanță. Nu este însă tot așa în sistemul ce se propune. Negreșit că dacă printre profesorii școlei se va găsi unul care să întrunescă tóte calitățile enumerate mai sus, este bine ca el să fie directorul. Se întâmplă însă de cele mai multe ori, că nu e cu puțință de a se face așa. Une-ori toți profesorii

școlci sunt tineri, fără nici o experiență; alte ori, cel care ar întruni unele calități, nu se cuvine să fie numit, pentru că nu e simpatic colegilor săi, sau că a suferit vre-o pedepsă, sau că nu-l ajută puterile fizice.

Se întâmplă foarte des că, între profesori, să fie competițiuni înverșunate pentru direcție; atunci, ori-care din ei ar fi numit, certele și intrigile nu ar avea sfârșit. Intr'o școală nouă înființată, sarcina de director este încă și mai grea, de cât în una care există de demult; cu toate acestea legea din 1864 impune, tocmai în cazul acesta, numirea la direcție a unui tânăr abia eșit de pe băncile școlci. Nu rare-ori se întâmplă că nici unul din profesorii școlci să nu aibă dreptul de a fi numit director, cum era gimnaziul citat de dl Poni, într'un discurs al său din 1891, al căruia toți profesorii erau suplinitori.

Pentru a remedia acest rău, atât proiectul din 1886, cât și cel din 1896, au căutat să creeze și alte categorii de persoane, din cari să se pótă lua Directorii. Cari anume vor fi acele categorii, cestiunea este de o importanță nu tocmai capitală. Totul este ca să se suprimă obligația actuală de a se lua directorul numai dintre profesorii școlci, restricție care póte să creeze la fie-care moment mari dificultăți. De alt-tel chiar până acum s'a derogat de multe ori, de nevoe, de la legea din 1864, și experiența a dovedit că bine s'a făcut, pentru că directorii și directoréle, numiți din afară de corpul didactic al școlci, au fost tocmai dintre cei mai buni, mai respectați, și cari au știut și au putut, să-și conserve situația un timp mai îndelungat.

Proiectul din 1886 prevede ca directorul să se pótă lua, pe lângă profesorii școlci, dintre profesorii și maeștrii

de conferințe ai facultăților de științe sau de literă, dintre foștii Miniștrii ai instrucțiunei, foștii sau actualii membri ai consiliului permanent, foștii inspecțorii generali ai școlilor, doctorii și licențiații în științe sau în literă, în etate de cel puțin 30 de ani.

Proiectul din 1896 prevede numai pe persoanele străine școlii cu titluri universitare, ori de școle normale superioare de fete, ori pe profesorii pensionari. În discuțiile din urmă, s'a atacat categoria *personelor străine școlii cu titluri universitare* din proiectul d-lui Poni. S'a pretins că prin acesta se înțeleg numai oameni cari nu vor avea de cât titluri anodine sau improprii, precum pe acel de «licențiat în drept», sau «în farmacie». Se poate înlătura obiecția acesta, adoptând redacția din 1886. S'a mai atacat profesorii pensionari, tocmai o dispoziție din cele mai înțelepte, care lipsește din proiectul din 1886. În adevăr, ce poate fi mai prudent de cât a conserva ca director pe un vechi profesor, care poate a fost director până în ziua eșirei sale la pensie, om cu experiență și cu autoritate, căruia vârsta nu-i mai permite de a face cursuri, fără a-l împedea de a duce afacerile direcției. Chiar ađi avem în învățămînt câți-va directori excelenți, cari ar trebui scoși la pensie îndată, dacă li s'ar aplica legea punerii la pensie din oficiu a d-lui T. Ionescu, și cari cu toate acestea sunt oameni în totă vigoarea. Sunt alții cari au fost deja puși la pensie și cari sunt încă în stare a aduce excelente servicii. Ar trebui, după detractorul proiectului, ca acești oameni să rămână neintrebuințați, ca și când budgetul pensiilor nu apăsa deja destul de greu asupra țerei, pentru a-l mai încărca în mod inutil.

Rămâne să mai ating un singur punct.

Mi s'a făcut vină, că a'n cerut ca directorii să fie plătiți cum se cade, în raport cu serviciul să condițiile de capacitate ce li se cer. Adversarul ar voi să continue a vedea pe directorii secundari plătiți cu câte 50 sau 75 lei pe lună, ca până acum, ba pe mulți neplătiți de loc, tot ca până acum. Acesta poate să se potrivească cu modul d-sale de a judeca; dar eu care înțeleg ca directorul să fi foarte sus pus în ierarchia socială și scolară, care îi cer mari servicii, multe condiții intelectuale și morale, care îi impun o responsabilitate reală foarte mare, care cred că nu se poate ca țara să continue a-l batjocori cu o plată cu de ușier, ci să-i dea, după cum e dator, răsplata drăptă a serviciilor ce-î cere, socotesc că, după totă dreptatea, nu e cu puțință ca directorul să fie mai rău plătit, de cât profesorii școlii puse sub conducerea sa. Și de orice acești profesori, după sistema expusă în articolele precedente, pot începe de la 720 lei pe lună, nu se poate alocă pentru director mai puțin, mai ales când el va fi în acelaș timp și profesor. E însă departe de la această cifră până la acea de 20.000 lei pe an, pe care mi s'a atribuit că aș fi cerut o eu.

Cestiunea disciplinei și a stabilității corpului didactic.

Cestiunea disciplinei și a stabilității corpului didactic, este aceea care a dominat toate discuțiile ce s'aun ridicat, cu ocazia diverselor proiecte propuse pentru modificarea legii din 1864. Asupra ei s'a vorbit și s'a scris așa de mult, și cu atâta aprindere, în cât mulți au ajuns a crede că întreaga reformă școlară nu o are în vedere de cât pe dinsa. Fără îndoială, cestiunea acesta este una din cele mai importante, însă e departe de a fi cestiunea care primcă pe toate cele-l-alte ; cestiunea obligativității învățămîntului primar, a clasicismului și realismului, a învățămîntului secundar al tetelor, a organizării învățămîntului special și superior, a recrutării corpului didactic, și multe altele, sunt de o însemnătate cu mult mai mare, pentru că ele privesc chiar obiectul învățămîntului, a acesteia instituțiunii de importanță capitală. Cu stabilitatea corpului didactic nu este tot așa. Ea nu este un scop: ca este numai unul din mijlocele, recunoscute de toți ca necesar, pentru realizarea scopului principal, care este ridicarea morală și intelectuală a țerii. Lucrul acesta este așa de adevărat, în cât dacă s'ar dovedi, ipoteze

imposibile, că pentru realizarea acestuî scop, ar fi necesar a se desființa cu totul stabilitatea corpului didactic, ar fi o datorie de patriotism pentru orî-cine de a lupta pentru desființarea ei.

Mă grăbesc a adăogi că acésta nu póte fi. Este în interesul învețămîntuluî ca corpul didactic să aibă siguranța situației sale; de aceea, dar numai de aceea, este indispensabil ca legea să garanteze stabilitatea lui.

De altă parte, este evident că, sub numele de stabilitate, nu trebuie să se înțelégă o situație care să pună corpul didactic în afară de orî-ce datorii, să-l sustragă de la orî-ce obligații, să-l pună la adăpost de orî-ce mijloc de coercițiune efectivă, când nu și-ar face datoria. O asemenea situație ar fi direct opusă interesuluî primordial al învețămîntuluî, care cere ca toți să și facă datoria față de școlă. Ea ar face din corpul didactic, nu agentul principal al progresuluî școléi, ci tocmai obstacolul lui cel măi mare, și în acest caz, nu ar trebui nimic cruțat pentru a-l răsturna.

Sciù bine, că aceste cuvinte ale mele vor stirni iar o furtună de atacuri și de injurii în contra mea, din partea aceloră carî se vor preface că nu le înțeleg. Vom vedea însă dacă va cuteza cine-va să susțină contrariul. Cât pentru mine, eù consider principiile de măi sus ca basa orî-cărei discuții asupra cestiuneî de față, și de aceia nu voiù înceta de a le repeta de câte orî voiù avea ocasiunea de a mă ocupa de cestiuni scolare; de altfel, acele principii sunt de o evidentă așa de pipăită, în cât nici nu ar măi trebui enunțate, dacă nu s'ar sci în ce chip a fost discutată cestiunea acésta de cât-va timp încóce.

În discuțiile de zilele trecute de la Ministerul de Instrucțiune, unul din cei de față nu s'a sfiit a declara, că toate proiectele de reformă, propuse de la 1864 încóce, nu au avut de cât un scop unic: subjugarea corpului didactic la bunul plac ministerial. Cu tótă forma necuviin-ciósă, sub care a fost debitată acéstă insanitate, și care a atras autorului cí o imediată și aspră lecțiune, sunt nevoit să mă opresc asupra eí, pentru că s'a mai enunțat deja și alte dăpí. În adevěr, idea că orí-ce miș-care ce se face în țară, mai ales în domeniul școlci, nu are alt scop de cât îngenuchiarea profesorilor, a ajuns o adevěrată obsesiune pentru uníi dintr'înșíi. Lucrul merge așa de departe, în cât chiar intențiile ce se atribue cui-va, sunt de ajuns pentru a-l pune la indexul neîncre-derei dăscălescí.

Am avut un exemplu recent cu d. Poni, care a sosit la Minister, precedat deja de un vînt de nepopularitate printre dascálii, numai din cauza intenției ce i se atribuia, de a se atinge de ruinele legíi din 1864, și înainte chiar de a se sci în ce sens anume. E de mirare cum ómení instruíți și inteligenți pot cădea în așa fel de idei. Și nu e vorba numai de lipsa de cercetare imparțială și aprofundată a lucrurilor, dar mai ales mă surprinde, cum de nu-și dau séma dascálii, că strigând astfel la fie-care moment că tótă lumea le vrea rěul, fac pe ómení să se întrebe dacá nu cum-va corpul didactic a ajuns o primejdie reală pentru țară, de vreme ce pentru toți ómeníi de stat, fără nicí o deosebire de culóre politică, îndată ce ajung în capul școlcelor și cunosc starea lucrurilor, cea d'întăiú grijă este de a lovi într'însul. Corpul didactic ar trebui, mai ales, să se preocupe de îm-prejurarea, că printre miniștríi carí aú propus proiecte

de reformă, mai mulți erau chiar profesori; și să creadă corpul didactic că publicului nu-i vine să admită așa de lesne, că toți acești ómenî, fiind cu mintea întrégă, s'ar apuca să ruineze situația corpului din care fac și ei parte, numai pentru gustul de a face în necazul colegilor lor de carieră. Asemenea aberațiuni pot să se susțină prin unele ñiare, sau prin unele sãli publice, dar nu vor fi admise nici odată de bunul simț comun.

Tóte cele ñece proiecte de reformă propuse de la 1866 până adî, nu se ocupă numai de situația corpului didactic, ci și de cele-lalte cestiuni școlare, cari sunt de un interes mult mai mare. Cine va puté crede că toți acești foști miniștri, bărbați de o valóre recunoscută și de un patriotism mai pre sus de orî-ce discuțiune, erau să compromită, fără grijă, interese vitale ale țerii, numai pentru plăcerea de a lovi în nisce ómenî, cu cari nu avuseră nimic a împărți? Dar când e vorba de foștii miniștrii și de colaboratorii lor, cari erau chiar membri ai corpului didactic, întrebarea încă mai greú va avé un răspuns. Cea mai elementară cunoscință a interesului lor (fiind-că se vorbesce de *interesul* cui-va de a lovi în dascãli), i-ar fi îndemnat, din contră, a apëra de orî-ce atingere o situațiune care era și a lor; cu atît mai mult, că cei mai mulți din ei nu erau de cât curat ómenî ai școlei, aduși în capul afacerilor publice, prin cine știe ce împrejurări trecátore. Ar trebui să-i creadă cine-va prea naivî, dacã ar admite că acei miniștrii gândaú că se vor perpetua la putere, și că 'și rezervaú satisfacția de a tiraniza pe colegii lor de erî și de mâine, numai pentru plăcerea de a o face. Imprejurarea acésta ar fi trebuit să facă pe profesori să se gândescă, că orî că cei ce le spun că miniștrii nu fac de cât să complo-

teze contra lor, le spun neadevăruri, orî că trebuie să fie puternice motive, de ordine superioară, care să facă ca toți, fără excepție, să caute a știrbi ceea ce corpul didactic consideră ca drepturi ale sale neprescriptibile. Tótă lumca este liberă să se considere ca centrul universului, după cum făceau ómenii până la Galileu; dar să nu fie cu supărare celor cari cred contrariul, în proiectele de reformă ce discutăm, centrul preocupărilor autorilor lor, aú fost cestiunile cari interesaú învețămîntul în el însuși, iar nu situația corpului didactic, ca lucru de sine stătător.

Iaú ca exemplu proiectul din 1886.

Obligativitatea învețămîntului primar era o ficțiune; autorul proiectului a căutat mijlócele de a face din ea o realitate. Învețămîntul real al băeților și cel secundar al fetelor, nu existaú în mod legal; a trebuit să li se dea ființă. Recrutarea personalului didactic întreg, era defectuoasă; s'a conceput un întreg sistem nou, apropiat trebuințelor și mijlócelor țerii. S'aú regulat lucrările practice din învețămîntul superior. S'a creat o administrațiune școlară, care mai că nu exista. S'a propus crearea casei școlelor. Iacă cari aú fost preocupările din prima linie ale autorului proiectului. Înă odată regulate aceste cestiuni primordiale, el s'a preocupat și de principalul organ pentru realizarea progresului școlei: de dascăli. De aceea, proiectul conține mijlóce pentru îmbunătățirea situației lor materiale, și propunerî relative la disciplina lor. A se pretinde, că un proiect de 180 de articole, care ating cestiuni atît de diverse, și de o așa mare însemnătate, a fost alcătuit numai pentru a disimula 2—3 articole îndreptate în contra profesorilor, este un non sens.

Dar să cercetăm mai de aproape această învinovățire, pentru că-mi va fi ușor să fac evidentă absurditatea ei. Continuă a lua ca exemplu proiectul d-lui Sturdza, pentru că el pôte servi ca prototip, ca unul ce a fost atacat mai cu înverșunare, și care, cu toate acestea, a servit de punct de plecare, în cele mai multe din cestiunile principale, și celor de după dînsul. Se pretinde că el țintea a aservi corpul didactic. A'l aservi la ce? și cu ce scop? Era necontestat că marea majoritate a corpului didactic împărtășia ideile liberale. Ce trebuință avea dar partidul liberal a-l aservi la un lucru pe care el îl făcea de bună voie? Din contră, ar fi fost o stângăcie fără sémn o asemenea încercare, pentru că era evident că ea nu ar fi adus la staulul liberal pe cei cari nu erau din el, dar că ar fi înstrăinat pe mulți din vechii partisanî. Dar iacă doveđi cõcrete că proiectul, în loc de a căuta să micșoreze stabilitatea corpului didactic, a fost, din contră, punctul de plecare a două măsuri din cele mai favorabile ei, și pentru care, cu toate acestea, nimeni nu-i pörtă recunoscință.

a) După legea din 1864, toți membrii corpului didactic, afară de singurii profesorii titulari de facultăți, puteau fi transferați de la o școlă la alta de ministru, ca simplă măsură administrativă. Dovadă evidentă, și în afară de orî-ce discuție, sunt următoarele două articole:

«Art. 384. Profesorii titulari de facultăți sunt inamovibili.

«Art. 385. Profesorii inamovibili nu vor fi strămutați fără a lor expresă învoință de la un loc la altul.»

Cu alte cuvinte, singurii profesori inamovibili, după legea din 1864, nu puteau fi strămutați; iar profesorii inamovibili nu erau de cât cei titulari de facultăți. Toți

cei-l'alți nu erau inamovibili, și puteau fi strămutați. Acesta nu e numai teorie, ci a fost chiar norma, după care s'a lucrat ani întregi. Tótă lumea scie că Ministerul póte transfera pe profesorii secundari, fără judecată, printr'un simplu ordin. Se pot cita exemple numeroase, printre cari trei chiar din Bucuresci: un profesor de la liceul Mateiș-Basarab, mutat la Bacău, și de acolo la Craiova, mutare pe care a suferit'o până la mórte; și alți doi cari erau să fie mutați la Focșani, și a căror mutare s'a revocat, numai în urma amendei onorabile, făcute de cei în cauză. Cât pentru institutori și învățători, nici nu măi vorbesc de ei: mutările lor erau lucruri ȓilnice, cari se făceau fără nici o greutate, de multe ori fără nici o vină, după simplele conveniențe administrative.

Proiectele de reformă, cari au precedat pe al d-lui Sturdza, afară de acel al d-lui Conta, conservaú transferarea ca un mijloc de represiune, cu totul la dispozițiunea Ministrului, și fără nici un control. Proiectul d-lui Sturdza a fost cel d'întâiu care a adus transferarea în discuție; el e cel d'întâiu, care a pus principiul că transferarea trebuie considerată ca o pedepsă; și că așa fiind, ea nu se măi póte aplica de cât pentru vine determinate. Singur acest lucru constituia un avantajú enorm pentru acei care până aci erau sub vecinica amenințare a bunului plac ministerial.

Proiectul prevede că pentru institutori și învățatori transferarea o va putea aplica Ministrul, în cas de vină dovedită; iar pentru profesorii secundari, comisia de judecată.

S'a acuzat d-l Sturdza că, rezervându-și dreptul de a transfera însuși pe institutori și învățatori, consacra arbitra-

riului ministerial; dar nu se observă că acest arbitrar exista deja de când exista și legea din 1864; și că dacă d-l Sturdza ar fi voit să consacre un arbitrar, n'ar fi avut de cât să lase lucrul în tăcere, și să se folosescă și d-luî, ca toți predecesorii, săi, de o stare de lucruri pe care nu o crease d-luî. D-sa a considerat însă transferarea ca o pedepsă, de a cărei aplicare Ministrul trebuia să dea sēma; și a pretinde că acest fapt al d-salc constituie o încercare de a lovi în stabilitatea corpului didactic, nu pōte fi decât productul unui raționament bolnav. Cu atât mai mult acelaș lucru trebuie să se ȃică despre transferarea profesorilor secundari, pe care d-l Sturdza o și lua cu totul din mâna Ministrului, care o avea până atunci, pentru a o lăsa numai comisiilor de judecată.

Proectul d-luî Sturdza a pus cestiunea, și argumentarea luî (Veđi *Expunerea de motive* pag. 35) ar putea să o subscrie orî-care din partisanii cei mai aprinși ai dascălilor.

După dînsul, tōte cele-l'alte proecte aũ menținut'o; și dacă ađi transferarea figurēză în legea învățămîntului primar ca pedepsă reglementară, e probabil că o datorēză proectului din 1886.

Cât pentru profesorii secundari, cari sunt încă sub imperiul legei din 1864, și cari aũ luptat, și luptă, ca să rămână sub el, ei sunt încă sub amenințarea transferărei discreționare, pe care legea din 1864 o lasă cu totul la voia Ministrului.

Comparația acestor două stări de lucruri este cea mai bună răsbunare a proiectului din 1886, contra atacurilor nedrepte ce i s'a adus.

b) Până la Ministerul d-luî Sturdza, tōtă lumea scie că

învățătorii rurali nu aveaū nici cea mai mică stabilitate. Înșiși învățătorii definitivī puteaū fi, nu numai transferați și suspendați, dar și destituiți; și acesta nu numai de Minister, dar chiar de revisorul școlar, care cerea dór aprobarea Ministrului, aprobare mai nici o-dată refusată.

Acestea nu sunt lucruri afirmate numai în vînt; ele figuréză în acte oficiale, în *Expunerea de Motive* a proiectului din 1886, unde, la pagina 35, citim: «Învățătorii «nu aū beneficiat nici o dată de prescripțiile art. 398 «(din legea din 1864); chiar cei definitivī aū putut fi «destituiți de-a dreptul de către Ministru.» De alt-fel nu e așa de mult de la 1885; sunt mulți învățătorī, carī își aduc încă aminte de situația lor, înainte de această dată. Ei știu. spre exemplu, cum în fie-care an, la Septembrie, era o adevărată gónă printre dinșiī. Transferările se făceaū cu decimile și cu sutimile. Unul era transferat, pentru că 'și menagiase bunele grații ale revisorului, ca să capete un post mai bun; altul era transferat la un post mai prost, pentru că nu și le menagiase; tórtē mulți se mutaū de la un cap al județului la altul, saū chiar în județul vecin, numai după stăruințe locale, după interese electorale, după capriciū. Într'un singur raport, și pentru un singur județ, un revisor școlar a cerut de o dată Ministerului recunóscerea a 51 de transferări, făcute deja de el, înainte de a cere măcar avisul Ministerului.

D. Sturdza, înainte chiar de a propune proiectul seū, a căutat să stîrpescă aceste deprinderī, și să pună pe învățătorī la adăpostul arbitrarului. Toți își aduc aminte că a fost atunci o adevărată hecatombă de revizori, carī, cu tóte ordinele repețite de a nu mai atinge pe învățătorī, continuaū a-și face trebile și a-și urma obiceiurile. E adevē-

rat că unii dintr'înșii, de și prinși cu mâna în sac, au fost restabiliți de guvernul următor, ca victime politice.

Când în Ianuarie 1886 d. Sturdza a prezentat proiectul său, d-sa a căutat ca și pentru viitor să asigure învețătorilor o situație neturburată; și de aceea proiectul îi pune cu totul pe acelaș picior, ca și pe institutorii urbane; îi declară inamovibili (art. 7), și prescrie că pedepsele cele mari, cari interesază stabilitatea lor, să nu li se aplice de cât prin judecată.

Să spună acum orî-ce om nepărtinitor și de bună credință, cari puteau fi vederile Ministrului, când lucra în felul acesta? Ce motiv putea să-l îndemne, ca nesilit și nerugat de nimeni, să ica apărarea a 4.000 de bieți învețători sătesci, de cari nimeni nu se interesa, nici chiar matadorii cari se erigeau în apărători ai drepturilor dăscălescî? Pentru ce să-și creeze neajunsurile și supărările ce și le-a creat, numai pentru a asigura liniștea și independența celor mai umili dintre luminătorii națiunii? Este acésta faptă de vrăjmășie contra corpului didactic? Trebuie să fie cineva lipsit de minte, pentru a o afirma. Era óre pentru a-și asigura buna-voința învețătorilor în materie electorală? Dar pentru orî-ce om de stat este ceva elementar a sci că, în afacerile publice, recunoștința nu există, și că pentru serviciile făcute, omul de stat nu are să aștepte de cât injuria și calomnia, cu atât mai veninoase și mai nerușinate, cu cât serviciile au fost mai mari. Și pe urmă ce fel de socotélă electorală ar fi fost, de a scóte pe învețători de sub puterea Ministrului, în loc de a-i ține sub dinsa, și a-și asigura prin cí colegiul III, numit *o'zbul învețătorilor și al preoților?*

Incă odată, nu e de mirare că s'au găsit ómenî cari să aibă curagiul de a se pune ca apărători ai indepen-

dentei învățătorilor, contra d-lui Sturdza, primul care a avut curagiul și abnegația de a crea el această independență. Nu e de mirare, pentru că în viața politică nu o dată se vede cutezanța trecând, fără pă sare, peste legile rațiunii și ale bunului simț, când are ceva de câștigat din acésta. Dar e de mirare că aũ putut fi ómenii cari să dea în eursă, și să crédă ce li se debita, în loc de a citi, de a cerceta, și de a-și forma convingerea ei înșiși, în loc de a o lua, făcută gata, din o așa de próstă fabrică.

Din fericire, se pare că în acésta afacere, ca în tóte, timpul a făcut mai mult, pentru luminarea cestiunii, de cât ar fi putut face tóte raționamentele. Astăđi o încercare de agitație pe tema independenței corpului didactic ar fi primită cu indiferență, sau chiar cu ostilitate, de muți din acei cari, la 1886, aveaũ cu totul alte păreri. La acésta nu puțin aũ contribuit înșiși agitatorii de atunci. S'a vėđut acum ce urmăriaũ ei la 1886: era vorba de a exploata o cestiune nouă, încă rėũ cunoscută, cu scopul de a-și crea diverse avantaje. Unul, voia să și facă o situație politică; altul, să atragă atenția asupra unei întreprinderi comerciale, ce dirigea; al treilea, pentru plăcerea de a se pune în evidență. Mai era și mulțămirea de a putea face opoziție, și de a arunca injurii unui Ministru, fără nici o primejdie. Ce aũ devenit însă toți acești campioni în 1893, când cu proiectul d-lui Tache Ionescu, care era cu mult mai sever pentru institutori și învățători de cât al d-lui Sturdza? Pentru institutori mai ales, situația ce li se făcea era mai înapoiată, din unele puncte de vedere, de cât în 1864. Dar se scia, că sub conservatori o purtare ca aceea din 1886 putea să aibă urmări neplăcute; și de aceea nu se vėđu

nicî urmă din adversarii cărî se ilustraseră în contra d-lui Sturdza.

* * *

Este în destul dovedit că pretinsa tendință a foștilor Miniștri de a aservi corpul didactic nu a fost de cât o născocire fără temeiu. Adevăratul mobil al agitațiunei contra orî-cărei încercări de reformă trebuie căutat aiurea.

Legea din 1864 se scie că a fost rezultatul unor compromisiuni politice. Ea a fost alcătuită în pripă, fără nicî un studiū, și promulgată fără măcar a fi recitită. Numai ast-fel se pot explica numeroșele uitări, nepotriviri, pre-scriptiți neexecutabile ce conține ea. (Veđi *Considerații suplimentare asupra proiectului din 1886*, pag. 61—70.)

În ceea ce privește disciplina corpului didactic în particular, legea din 1864 coprinde: de o parte, dreptul nelimitat de a transfera, lăsat Ministrului, drept care în mâna unui om lipsit de scrupul său pasionat, putea să facă ilusorie orî-ce garanție de stabilitate a corpului didactic; iar de altă parte, măsurile disciplinare ce coprindea erau așa de rău chibzuite, în cât echivalau cu impunitatea aprópe absolută a celor vinovați.

Miniștriî nu au abusat de dreptul de transferare ce avea, căci transferările ce au făcut ei în timp de 32 ani, au fost fórt puține în comparație cu numărul de casuri, când ar fi fost în drept să useze de ele, în interesul instrucției. Dar prin organizarea rău înțelėsă dată juriilor de judecată a dascălilor căduți în culpă, s'a ajuns acolo, că Miniștriî deja de ani întregi nicî nu mai încercă a trămite în judecată pe vinovați, pentru că sunt siguri de mai înainte de achitarea lor.

Juriile de judecată, după legea din 1864, se compun din cinci profesori, aleși prin sorți din corpul profesoral al gradului de învățământ superior celui în care funcționează învățătorul inculpat. Aceste juriți pronunță toate pedepsele fără excepție, căci avertismentul, singurul pe care legea îl lasă la dispoziția Ministrului, nici nu merită numele de pedepsă. Tragerea la sorți nu se face în prezența unui delegat al Ministrului; acesta nu are nici dreptul de a recuza pe membrii eșiți la sorți, cari ar fi bănuși de parțialitate. Să se mai pună la socotélă ideea nenorocită care a intrat în mintea atâtor membri ai corpului didactic, că orî-ce Ministru de instrucțiune este inamic de drept al corpului didactic, precum și noțiunea rău înțelėsă de solidaritate, și se va înțelege prea bine care este cauza, că instituția juriilor profesionale din 1864, a făcut cu totul ilusorie orî-ce încercare de represiune în corpul didactic. O serie întregă de achitări în casuri când vina era vădită, une-orî chiar recunoscută de acusat; atitudinea agresivă a membrilor juriilor față de reprezentantul Ministrului, chiar în timpul ședinței; împrejurarea că unele categorii de culpe au scăpat tot-deauna ce orî-ce pedepsă înaintea juriilor profesionale, a făcut să se pėrdă orî-ce încredere în eficacitatea legii din 1864, în ceea ce privesce disciplina corpului didactic.

Miniștrii de instrucție se găsesc dar în situația de a fi responsabili de bunul mers al instrucțiunii, de a vedea răul când este, dar de a fi puși, pentru curmarea acestui rău, la discreția administrațiilor lor, cari-'i consideră ca pe inimiciii lor, și nu lipsesc de a le refuza puțința de îndreptare.

Prin urmare, fiind dat că, orî de câte orî Ministrul trămite în judecată pe câte un dascăl, procesul se consideră

ca fiind între Ministru și corpul didactic întreg, se în-
trébă ce garanție de imparțialitate mai pot presenta
juriile profesoriale de ađi, cari represintă interesele unuia
din părțile litigante contra celei-l'alte?

Iacă pentru cetóte proiectele de reformă, fără excepție,
aú cerut schimbarea sistemei actuale; complectarea seriei
pedepselor; prevederea unor pedepse mici, pentru cul-
pele cele mici, pe cari ađi juriile le lasă cu totul indemne:
putința dată Ministrului de a preveni reul, în loc de a-l
lăsa să se agraveze, pentru a 'l trămite în urmă înaintea
unui juriú, care nu va face nimic pentru îndreptarea lui;
în fine înlocuirea juriilor actuale prin altele, cari să pre-
sinte garanții suficiente de imparțialitate și de dor de
binele școlei, fără preocupări de interese înguste. Acósta
este tot ce se cere, și nimic alt-ceva; și e destul a se
sci, că, contra unor asemenea cereri, se ridică corpul
didactic, pentru a face să intre în mintea ómenilor bă-
nueli, cari nu pot fi spre binele lui.

S'a criticat cu violență sistemul propus de proiectul
din 1886; se va critica și acel din proiectul d-lui Poni,
și se va critica oricare alt sistem, care va tinde a face
dréptă balanța, ađi plecată în partea dascărilor. Siste-
mul care se va adopta este indiferent. Sunt sigur că
nici d-l Sturdza, nici d-l Poni, nici vre-unul din cei-l'alți
autorii de proiecte, nu face cestiune de amor propriú, din
admiterea sistemei sale proprii. Dar ceea-ce pretinde
oricare din ei, precum și oricare om iubitor de progresul
țării, este ca să fie o garanție pentru interesele învățá-
mântului, și să începem o-dată a aúdi vorbindu-se și de
ceia-ce se cuvine tinerimei studiose, iar nu numai de
drepturile corpului didactic, drepturi cari nu există de

cât atât, pe cât ele sunt spre sprijinul drepturilor primordiale ale țării, iar nu în opoziție cu dînsele.

Profesorii trebuie să se convingă că stabilitatea lor nu va fi nicî odată mai bine garantată, de cât atunci când va fi spre binele școlei. Pe cât timp însă ea va fi așa înțeleasă, în cât să fie o piedică pentru dezvoltarea școlei, prin neîmplinirea datoriei de către fie-care, nu e cu puțință ca, mai curînd sau mai târziu, această piedică să nu fie răsturnată și desființată. Să nu uite corpul didactic anul 1893, când au fost votate, fără nicî o opoziție din partea țării, legi de un caracter mult mai accentuat de cât cea propusă de d. Sturdza, contra căreia se făcuse o opoziție atât de înverșunată și de nedreptă. Tot așa va fi și cu legea ce este acum în discuție. Cu cea din 1864 nu se mai poate merge; și dacă reforma nu se va face ađi, pe bazele liberale, cum se propune, ea se va face de sigur mâine, și nu scim pe ce base.

Am vorbit de liberalism, și cu drept cuvînt. De câte ori un Ministru a încercat a obliga pe administrații să se 'și facă datoria, când nu și-o făcea, a fost tratat de reacționar. A vorbi ast-fel, este a abusa de sensul cuvîntelor. Nimic nu e mai conform cu principiile liberale bine înțelese, de cât ca totă lumea să-și facă datoria pe deplin, și ca să existe mijlóce de represiune pentru acei cari nu și-o fac. Starea contrarie nu este compatibilă cu libertatea, ci cu anarhia.

Ómenii de bine cari sacrifică liniștea lor, une-ori o situație politică stabilită pe îndelungate și bune servicii aduse țării, pentru a dota țara cu o bună lege de instrucție, ved sus și departe. Ei știu că adevăratul temei al dezvoltării țarei, și al îndrumării ei spre viitorul pe care toți i-l dorim, nu poate fi de cât ridicarea nivelului moral și intelectual a

poporul românesc. Și reacționari sunt, nu ei, cari muncesc în acest sens, ci acei cari li se pun în cale.

Corpul didactic are un frumos rol de împlinit: să aducă concursul experienței sale; să se ferescă de spiritul de rutină, de preocuparea exclusivă a intereselor sale dascălesci; să scrie, să vorbescă, fără pasiune, nici idei preconcepute. Acesta este datoria lui, și «țara așteptă ca fie-
«care să-și facă datoria,» după cum cu înălțare de suflet dicea Nelson la Trafalgar. Făcând ast-fel, profesorii vor bine merita, precum bine meritază și ómenii devotați cari de atâția ani, cu abnegare și stăruință, lucrază, adună material, luptă, pentru a dota țara cu o lege bună de învățămînt.

Cât pîntru mine, eú înmî fac datoria spunênd ceea ce cred că este adevêrul, fără menagiamente nici ocólori, bune numai pentru acei ce se tem de efectul ce pot avea vorbele lor. Vorbesc ca bărbat maturtul unor ómenî maturi, căroră nu este trebuință a li se vorbi pe departe.

Cestiunea Bacalaureatului.

Voiu încheia pentru acum seria acestor articole asupra învățămîntului, ocupându-mă de cestiunea bacalaureatului.

Astăzi lucrurile staū ast-fel: școlariī de liceū sunt supuși, la finele fie-căruī an școlar, la examene de promoțiune în clasa următoare; nu se promovéză de cât aceī carī intrunesc cunoscințele necesare. După terminarea tuturor claselor de liceū, împreună cu tóte examenele de promoțiune respective, școlariī mai sunt supuși examenului de bacalaureat, care este un examen general asupra tuturor materiilor liceului. Acest examen se trece la una din cele două Universități, înainte a unei comisiuni formate mai tot-d'a-una din profesori Universitari. Numai ce ce reușesc la acest examen se pot înscrie în Universitate.

Observ mai întâiū că legea din 1864 prevede că examenul de bacalaureat, căruia ea îi dă numai numele de *examen general de liceū*, să se facă, nu la Universitate, ci în localul gimnasiului, liceului sau academieī. Cât pentru comisia de examen, ea trebuia formată din profesori secundari; și acesta rezultă, atât din locul unde

se țin examenele, cât și din împrejurarea că lista membrilor comisiei o formeză directorul școlii unde se ține examenul. Acest punct important din lege a fost modificat, nu prin altă lege, ci prin regulament.

Părerea mea este, că bacaluareatul, ca examen general de materiile liceului, ținut înaintea unei comisii luate de aiurea de cât dintre profesorii liceului, este o instituție, nu numai inutilă, dar desastroasă, și că trebuie să dispară.

Asupra acestui punct, aprópe singurul din cele principale, părerea mea nu a fost admisă de cât în parte, de cei cari s'aũ ocupat de cestiunile școlare, afară de proiectul din 1886; unii nu aũ admis'o de loc, cum a făcut *Memoriul de la Iași*, care propune o sistemă, încă mai accentuată de cât cea de ađi. Dar de vreme ce sunt convins, că suprimarea bacalaureatului este o necesitate de prima ordine pentru progresul învățămîntului nostru secundar, mă cred dator a reveni asupra cestiunei.

* * *

Sá vedem mai întâiũ dacã esamenul de bacalaureat presintă vre-o utilitate.

Dacã este vorba ca el să ne dea măsura exactă a cunoscințelor unui absolvent de liceu, el este inutil. In adevăr, tinerul, până să ajungă la bacalaureat, nu a putut să se promoveze dintr'o clasă în alta, de cât după esamenele anuale, cari aũ arătat măsura adevărată a cunoscințelor sale în fie-care an. Acele esamene aũ fost cu mult mai proprii de cât cele de bacalaureat, pentru acest scop. In adevăr, în fie-care an se consacră câte 16 ȃile pentru esamenele anuale, în fie-care clasă; ele se fac asupra întregii materii de peste an, de către pro-

fesorii înșiși cu cari s'a trecut materia, și cari cunosc pe școlari, ceea ce este o foarte însemnată garanție de serioșitate a esamenelor.

Cu cât mai rele sunt condițiile, în cari se trec esamenele de bacalaureat! Inaintea unei comisii de 7 profesori, din cari cei mai mulți sunt obligați să esamen oral de câte două sau trei materii, se presintă câte-va sute de candidați, absolut necunoscuți, și în 15, mult 20 de zile, esamenul întreg este terminat. Abia fie-care candidat are parte de câte-va minute, de esamen oral la fie-care materie. Esamenul înscris nu se face de cât la câte-va materii, din cari unele se trag la sorți, așa că e posibil ca la o materie principală, cum sunt matematicile sau științele fizice, să nu se trecă de loc esamene scrise, de nici unul din candidații unei sesiuni. Și aceste esamene, făcute de mare zor, asupra unor materii nenumărate și foarte diverse, pe cari tinerii abia le-au putut trece în șapte ani (în sistemele acum propuse); opt ani; aceste esamene făcute unor tineri, pe cari esaminatorii îi văd pentru întâia oară, au pretenția de a semnifica mai mult de cât cele șapte sau opt esamene anuale de promoțiune. Cine a asistat măcar o dată la esamenele de bacalaureat, va putea spune până la ce punct o asemenea pretențiune se poate susține.

Negreșit că dacă bacalaureatul nu este un esamen serios, pentru acésta nu trebuie să se facă vină, nici candidaților, nici esaminatorilor. Esamenul nu este serios, pentru că nu este cu putință să fie, măcar orî-ce ar face, și candidații, și esaminatorii. E natural ca, în condițiile în cari se presintă el, de a se trece între nisce tineri și nisce profesori cari nu se cunosc, pentru ca să echivalenze cu cele șapte esamene anuale, ar trebu

să i-se acorde îndoit mai mult timp de cât pentru acelea; pe când, din contra, i-se dă mult mai puțin de cât unui singur examen anual, dacă ținem seamă de numărul cel mare al candidaților. Deja acesta este o cauză principală de lipsă de seriozitate.

O a doua cauză este chiar împrejurarea că esaminatorii nu cunosc pe examinați. Nu numai profesorii de meserie știu că, pentru un esaminator, este incomparabil mai greu a cunoaște valoarea unui candidat pe care 'l vede pentru întâia oară, de cât a unuia cunoscut. Fie că răspunsurile sunt bune, fie că sunt rele, profesorul este tot-d'a-una cu temerea că ele pot fi rezultatul unei întâmplări. Să se mai țină seamă de aprehensiunea naturală a unui școlar înaintea unui juriu nevădit încă de el, care 'l paralizază de multe ori, și se va vedea că un examen făcut în asemenea condițiuni, are mai mult aerul unei loterii, de cât al unui adevărat examen.

De cât-va timp se cere candidaților, când se înscriu la bacalaureat, să prezinte și certificatele cu notele obținute de ei în ultimele clase de liceu. Această măsură, care nu este de cât un paliativ, arată în destul că, chiar partizanii bacalaureatului își dau prea bine seama de neajunsul pe care 'l semnalează aici, și pe care totă lumea 'l știe.

Al treilea motiv pentru care bacalaureatul nu poate da ce i se cere, este că ceea-ce i-se cere este lucru imposibil. Să pretinde ca un tânăr să fie în stare, într-o zi anumită, să răspundă de tot ce a învățat, timp de 7 sau 8 ani. Și nu e vorba aci de generalități, ci de detalii, de cestiuni de memorie, de cifre, de date istorice, de formule matematice, de numiri din clasificările științelor naturale, de excepții gramaticale; în fine, de lucrurile cele mai diverse și mai minuțioase. Memoria cea mai fe-

ricită nu va fi nici o-dată în stare să răspundă la o asemenea cerere. Când asistă cine-va la un examen de bacalaureat, îl cuprinde mila, vădând tortura la care bieții candidații și supun creierul, pentru a storce, de prin colțurile cele mai ascunse ale memoriei lor, răspunsul ce li se cere, la câte o cestiune neînsemnată, pierdută pentru dinșii în noianul cunoștințelor, ce li s'a prefirat pe dinaintea minții, în timp de șapte ani. Și când vorbesc așa, nu înțeleg pe candidații slabi, cari nu ar fi în stare să răspundă nici chiar la cestiuni generale; ci de cei buni, cari se ved bine că au știut să și asimileze ce au învățat, cari știu să cugete și să vorbească. Cât pentru cei slabi, nici nu e de vorbit.

* * *

Așa dar examenul de bacalaureat nu este de nici o utilitate, dacă e vorba de a se cunoște capacitatea științifică a absolvenților liceului. Nu ar rămâne dar, de câtă un mijloc de control al învățămîntului secundar. Dar pe câtă vreme este dovedit, că el nu este în stare să dea măsura adevărată a cunoștințelor școlarilor veniți din licee, cu ce drept s'ar putea trage dintr'însul concluzii, fie în favoarea, fie în defavoarea învățămîntului secundar? Ar fi absurd a se formula o opinie oarecare asupra acestui învățămînt, numai pe o basă așa de subredă.

De alt-fel, chiar dacă s'ar putea trage vre-o concluzie valabilă din examenul de bacalaureat, ea nu ar avea nici o sancțiune. De 32 de ani, de când există el, nu s'a vădut vre-o dată ca rezultatele sesiunilor să fi fost cercetate, și să se fi luat măsuri pe baza lor, în vederea îndreptării

neajunsurilor învățămîntului secundar. Nu s'a căutat nici a se observa, după rezultatele lor, în care liceu s'ar părea că se lucrăză bine, și în care nu. Și bine s'a făcut; pentru-că, dacă pe basa unor asemenea constatări, ar fi încercat cine-va a lua vre-o măsură contra unui liceu s'ar fi expus a comite o nedreptate.

* * *

S'a mai pretins că bacalaureatul este un mijloc de a împedica invasiunea Universităților de către absolvenții slabi ai liceelor; părere cu totul nefundată. Tótă lumea scie că esamenul acesta este o plasă cu ochiurile așa de mari, în cât mai că nu e exemplu, ca cine-va să nu fi putut trece prin ele până în cele din urmă. Și nu e de mirare să fie așa. Când valórea probantă a bacalaureatului este aprópe nulă, după cum am arătat, cu ce curagiū pot esaminatoriī să iea asupra lor, de a sdrobi viața unui om, ajuns deja la vîrsta de 18 saū 20 de ani? Așa că nivelul acestuī examen, nu numai că nu s'a ridicat cu timpul, dar nici nu a rămas staționar; el merge scăđënd mcreū, de și se póte mira cine-va că o scădere mai e posibilă.

Ca mijloc de selecțiune a studenților universitari, bacalaureatul este cel mai puțin potrivit. Un tînăr nu-și dobândesce capacitatea necesară pentru a urma studiile superioare, numai în ultimul an de liceu. Ea rezultă din intréga lui activitate de licean, și se forméază treptat prin pături, cari se superpun în fie-care an; și când una din aceste pături lipsesce saū e slabă, tótă partea de sus a edificiului se resimte. De aceea, adevărata selecțiune trebuie să se facă prin esamenele anuale de promoțiune,

făcute cu tótă serioșitatea cuvenită, ceea-ce e posibil, iar nu printr'un examen ultim, care nu dovedesce nimic. Acest examen nicī nu are rost, dacā vine în urma examenelor anuale; și nu e cu puțință ca, pe basa lui, să se ȃică unui tīnēr că nu e bun de nimic, dupā ce, timp de 7 sau 8 anī, i-s'a spus la finele fie-cāruī an, că e bun de ce-va, și s'a îndemnat să mērgā înainte. Un asemenea fapt ar constitui un fel de înșelāciune, comis de țarā față cu dīnsul, și al cārīi efect ar fi pentru dīnsul o pierdere de 7 sau 8 anī, și póte a întregului rost al viețīi.

* * *

Până aci am stabilit în deajuns, cred, inutilitatea bacalaureatului. Să arāt acum că el este și vātāmător în-vēțāmīntului, și încă în gradul cel mai înalt.

Până la 1864, singurul mijloc de selecțiune a școlarilor secundarī, erau examenele de promoțiune anuală. Aceste examene să făceau cu tótă serioșitatea; iar promoțiunea, făcută pe baza lor și a întregēi activitāțī de peste an a școlarului, era o operațiune de mare valóre didactică. Ea da mēșura cea mai exactă posibil a cunoșcințelor școlarilor; printr'īnsa se putea face cu încredere în fiecare an, alegerea celor ce erau în stare a merge mai departe. Prin urmare, de la început se puteau opri cei slabī, și a li se da altā direcție, în loc de a-ī lāsa să meargā până la clasa ultimă, pentru a-ī declara tocmai atunci de incapabilī.

Instituțiunea acēsta, a examenelor anuale și a promoțiunilor, era, cred, ceea ce avēm noi mai bun în învățāmīntul secundar. Introducerea bacalaureatului a venit īnsă să ruineze și să reducā la neputință acēstā instituțiune.

Maî întâi, chiar de la început, printr'o interpretare greşită a legii, s'aşa admisla examenul de bacalaureat candidaţilor cari nu aveaî liceul terminat, Până într'un an saşu doi, liceele s'aşa despopulat; şcolariî părăsiaşu băncile de prin clasa II saşu III, se preparaşu (ce preparaţie !) timp de un an saşu doi, în renumitele *fabrici de bacalaureat*, se presentaşu de două, trei orî la examen, cu atât maî slabî, cu cât eraşu maî de multe orî respinşi, şi în cele din urmă pătrundeaşu în Universitate. Acêsta a fost o lovitură de môte dată examenelor anuale, din care nicî nu s'aşa maî ridicat. E adevărat că maî pe urmă s'a căutat, prin diverse măsuri, a se reveni asupra primei interpretări. Aşa trebuit însă vre-o 20 de anî, până să se pôte reaşeda regula, ca candidaţilor la bacalaureat să aibă liceul terminat. Ce uşor este a se lua o măsură greşită, şi ce greu este pe urmă a o desfiinţa ! Cu tôte acestea şi adî sunt încă mijlôce de a se sustrage cine-va de la obligaţia terminărei liceului, ceea ce este o causă de discredit permanent pentru examenele regulate de promoţiune; pentru că cine este care să nu caute a se scuti de ele, dacă pôte ?

Dar ceea-ce este maî rău, este că profesoriî secundariî, de când cu bacalaureatul, nu maî pun acelaş preţ ca maî 'nainte, nicî pe promoţiuni, nicî pe examenele anuale. Sunt induşi a crede, cum a cređut şi legiuitorul, că bacalaureatul le pôte înlocui, cel puţin în parte. De altă parte şcolariî, şi maî ales părinţii lor, nu maî aşu ochiî de cât la bacalaureat, şi nu e nicî un mijloc de care să nu useze, şi să nu abuseze, pentru a trece repede, cine scie cum, ca să ajungă la bacalaureat. Acêstă formalitate vană îi ameţesce pînă într'atât, în cât îi face să pėrdă din vedere ceea-ce ar trebui să fie, din contra, principalul obiect al sollicitudinii lor.

Slăbirea acésta a esamenelor anuale de promoțiune, precum și a serioșității promoțiunilor, eă o consider ca una din cele mai mari nenorociri cauzate de legea din 1864, și căreia trebuie să atribuim cea mai mare parte din neajunsurile actuale ale învățămîntului secundar. De aceea sunt convins că este indispensabil ca, fără întîrziere, să tăiem răul din rădăcină, desființând instituția nefastă a bacalaureatului, și căutînd a reda promoțiunilor și examenelor anuale, tótă însemnătatea lor de altă dată.

Examenul de bacalaureat, ca examen general de liceu, să se desființeze. În locul lui, să rămîna o probă mult mai simplă, compusă din două sau trei cestiuni de generalități, mai ales asupra materiilor ultimei clase. Scopul ei să fie, nu de a arăta cunoștințele candidatului, pentru că la acésta aă servit examenele anuale; ci modul cum știe el să cugete, să și formuleze cugetarea, și să tragă folos din cunoștințele ce posedă, pentru a-și îmbunătăți raționamentul. Două, irei pagini de considerații asupra unei perióde de istorie, sau asupra geografiei unei țări, sau asupra unui subiect, cât de general, de fizică, o problemă numerică de trigonometrie sau de algebră, ar fi prea de ajuns. Acésta probă să se facă chiar la liceu, îndată după terminarea examenului ultimei clase. Lucrările ar fi numai scrise. Comisiunea de examen să se compună chiar din profesorii liceului, pe lângă cari să se adauge unul sau doi delegați ministeriali, cu vot deliberativ.

Un asemenea examen ar avea cel puțin o însemnătate; el ar da măsura formării cugetării școlarilor, pe când cel de ađi nu probéază nimic. El nu ar reclama

nicî-o preparație specială, și mai nicî o ostenéla, nicî pentru școlari, nicî pentru examinatori.

Ca sancțiune, diploma de absolvire a liceului va purta notele obținute la acest esamen ultim.

Cât pentru promoțiuni și esamenele anuale, ele își vor recăpăta curind tótă însemnătatea lor, nu numai prin stăruința ce se va pune în acest sens, dar chiar prin faptul disparițiunii causei care le paralisa.

* * *

Sistema ce propun nu este ceva nou și necunoscut în învățămînt. Fără să mai vorbesc de țările de limbă germană, unde *esamenul de maturitate* are multă asemănare cu *esamenul de absolvire de liceu*, pe care îl propun eu, chiar Franța, patria bacalaureatului, tinde să se curețe de dînsul.

Pentru a se înțelege lucrul, să se scie că în Franța esamenele de promoțiune anuale erau, până deunădî, lucru cu totul necunoscut. Un școlar trecea din clasă în clasă, până în cea din urmă, după bună voia lui, și fără nicî o piedică. Un școlar nou cerea înscrierea în cutare sau cutare clasă, fără să fie nicî de cum ținut a dovedi, că posedă cunoștințele claselor inferioare. Așa fiind, bacalaureatul se mai înțelegea; era ceva, mai mult de cât nimic.

Dar de și instituția data de decimî de ani, de la 1808, inconvenientele ei erau evidente pentru toți; și de aceea o campanie întregă s'a întreprins în contra ei, de ómenii cei mai cunoscuți: filosofi, învățați și ómenî de stat. Se pot vedea, în *Considcrațiunile suplimentare asupra proccetului din 1886* pag. 234—236, și în *Raportul Comitetu-*

lui delegaților Cum rei asupra aceluiași proiect, partea II, pag. 169 –171, o mulțime de citații asupra acestei materii, luate din scrierile lui Ch. Bigot, Victor de Laprade, Bersot, Michel Bréal, Jules Simon, Ch. Lenormant, Ernest Lavisse.

Resultatele acestei campanii nu a întârziat d'a se produce încă de la 1880, Jules Ferry, pe atunci Ministru de Instrucție, a introdus, pentru prima oară în Franța, esamenele anuale de promoțiune, micșornând, în acelaș timp, importanța bacalaureatului. Măsura acésta, negreșit, s'a lovit la început de rezistența pasivă a rutinei, ca orî-ce lucru nou. Ideia însă și-a făcut drumul așa de bine, în cât, în momentul acesta chiar, actualul Ministru de instrucție, d. Rambaud, propune suprimarea aprópe deplină a bacalaureatului.

Pentru ca o reformă ca acésta să se propună într'o țară ca Franța, care era pătrunsă, până în adîncul ei, de ideia bacalaureatului, trebuie negreșit ca nevoia să se fi simțit fórte tare.

La noi, supresiunea va fi mult mai lesne, pentru că tradiția bacalaureatului nu datéază de cât de 32 de anî; și cât pentru esamenele anuale, ele nu sunt la noi lucru necunoscut, ca în Franța, ci au fost tot-deauna în deprinderile nóstre.

* * *

În aceiași ordine de ideî, proiectul din 1886 cuprindea încă o dispoziție. El prevedea ca un examen analog cu acel de absolvire a liceului, să se facă și în școlile secundare de fete, la terminarea ultimei clase, și la gimnasiile de băieți, după clasa IV.

Pentru școlile de fete, mesura se înțelege de sine; ea are aceleași motive, ca și pentru liceele de băieți.

La gimnasiile de băieți, acest examen, se cerea numai pentru școlarii, cari nu aveau intențiunea de a urma și cursul superior de liceu.

Causa este că proiectul din 1886, ca și toate cele de după dînsul, cerea ca programele secundare să fie așa dispuse, încât gimnasiul, sau cele patru clase inferioare ale liceului, să cuprindă un ciclu complet de cunoștințe; și acesta, din cauză că mulți școlari sunt siliți să se oprască după clasa IV, fie din lipsă de mijloace, fie că orașul lor de reședință nu are liceu. Pentru asemenea școlari, e dar natural să li se ceară o probă analoagă cu aceea impusă absolvenților liceului, în urma căreia, să capete o diplomă, care să le confere anumite drepturi, precum accesiunea óre-căror școle, sau a óre-căror servicii publice. Măsura acesta ar fi ca recunoșterea legală a învățămîntului de gimnasiu, precum examenul de absolvire de liceu era pentru întregul învățămînt liceal.

TABLA DE MATERII

	Pag.
Introducere	3
Cestiunea salariilor corpului didactic secundar	5
Cestiunea orelor de curs ale profesorilor secundari	13
Cestiunea directorilor școlilor secundare	25
Cestiunea disciplinei și a stabilității corpului didactic	42
Cestiunea bacalaureatului	58

~~~~~  
PREȚUL UNUI EXEMPLAR 50 BANI  
~~~~~